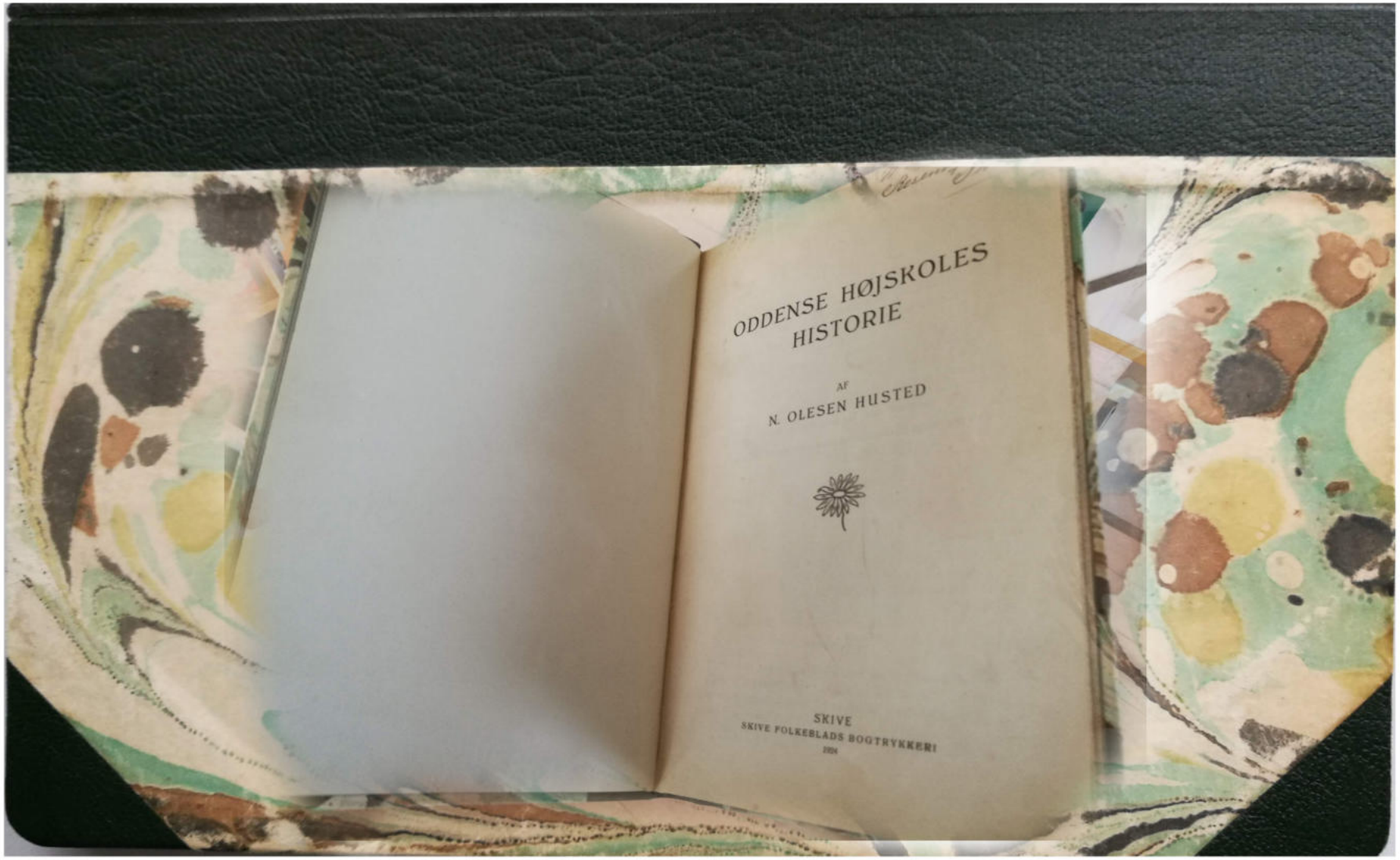

ODDENSE HØJSKOLES HISTORIE

AF

N. OLESEN HUSTED

SKIVE
SKIVE FOLKEBLADS BOGTRYKKERI
1924

Den højere Bondeskole i Krejbjerg.

Bertel Nørgaard virker i Rigsdagen for Tilskud til Bondehøjskoler.

Det er selvfølgelig, at Navnet Bertel Nørgaard har Førstepladsen i Skildringen af »Den højere Bondeskole i Krejbjerg«, thi han er Sjælen i Arbejdet for dens Oprettelse, han er den drivende Kraft, han er den, som giver Skolen sit Præg. Med fuld Ret kan han sige: Skolen det er mig.

Bertel Nørgaard.

Der er andet Steds fortalt om Bertel Nørgaards politiske Virksomhed*). Her skal fortælles et Afsnit af hans store, energiske Arbejde for at skaffe sine Standsfæller en

*) N. Olesen Husted: »Blade af den politiske Udviklings Historie i Salling I«.

højere Oplysning, saa de kunde naa at fylde den Plads i Rigets Raad, som han, en af 5. Juni Grundlovens Fædre, har været med til at give dem.

Tit har han, efter sit eget Udsagn, følt Mangelen paa Oplysning og lidt under denne Mangel. Tit har han grublet over, hvorledes Mangelen kunde afhjælpes for den Slægt, der voksede op blandt Bondestanden, afhjælpes, uden at Bondens Søn blev reven ud af sin Stilling, bort fra sin Stand.

Efterhaanden klares det for ham, at de højere Bondeskoler maatte skulle rejses ved Samvirke mellem Landkommunerne og Staten, og saa indbringer han i Folketinget Forslag om Tilskud paa Finansloven til Bondehøjskolen i Salling. Han er den første, som i den danske Rigsdag tager Ordet for Statstilskud til saadanne Skoler.

Hans Andragende indbringes i Samlingen 1850—51. Han beder om Indførelsen af følgende Post paa Finansloven:

»Af Sorø Akademies Overskud udredes 1000 Rdl. til Opførelse af en højere Bondeskole for Salling og Fur i Viborg Amt, forsaavidt det inden Udløbet af Finansaaret 1851—52 godtgøres for Kultusministeriet, at Sogneforstanderskaberne i Salling og paa Fur er villige til at udrede det øvrige til Skolens Opførelse fornødne«.

Bertel Nørgaards Tanke er, som vi mærker, at Skolen skal være en fælles, højere Kommuneskole for Salling og Fur.

Den 13. Januar 1851 indbringer han sit Forslag i Folketinget. Efter at have klaget over, at Finanslovsudvalget ikke har villet optage det i Lovforslaget, siger han bl. a.:

»Af Finanslovudvalgets Medlemmer har flere udtalt, at de sympatiserede med Tanken, men frygtede for, at naar man i Aar bevilgede en Sum til en Skole i Salling, saa vilde der næste Aar komme Ansøgninger fra andre

Egne af Landet. Jeg kan ikke dele denne Frygt, thi jeg ønsker netop, der maa komme mange Ansøgninger. Der er stor Trang til billige, mindre Skoler, som Bønderne kan sende deres Sønner til, saa det ikke koster for meget, og de unge ikke rives for meget bort fra deres Hjem og den Virksomhed, hvortil de skal opdrages. Derfor maa vi have Skoler for mindre Distrikter. Men Skolen maa ikke paatvinges Folk. Jeg har derfor gjort mit Forslag betinget af, at der i min Egn viser sig Interesse for en saadan Skole.

Det er det ærede Ting bekendt, hvorledes jeg tænkte mig, en saadan Skole skulde drives; thi jeg har udarbejdet en Plan, som har været fremlagt i Tingets Læsesal. Ikke heller er den ærede Kultusminister ubekendt med denne, thi jeg har leveret ham en Afskrift. Det er en Sag, som har ligget mig paa Sinde i mange Aar, jeg her kæmper for. Den er fremkaldt ud af en virkelig Trang til Oplysning og en Forstaaelse af den store Mangel paa Oplysning, som findes i Bondestanden. Vi maa have gjort en Begyndelse til at afhjælpe denne Mangel.

Betragter vi den nye Regeringsform, de kommunale Institutioner m. m., som Bonden skal arbejde med, saa er det min Overbevisning, at faar han ikke Oplysning, da vil han blive ringere stillet, end han var før. Da vil der blive Tilbagegang i Stedet for Fremgang. Der er i Bondestanden Trang til Oplysning, men der maa være Steder, hvor Forældrene kan sende deres Børn hen, og hvor de kan faa de Kundskaber, som kan gøre dem skikkede til at udfylde deres Plads som gode Borgere i Staten.

Mit Forslag kan jo have sine Mangler, og først og fremmest har det den Mangel, at det er kommet fra en Lægmand og ikke fra Regeringen, men jeg vil inderligt bede den højtærede Forsamling tilgive det denne Mangel og bevilge den lille betingede Sum eller stille den i Udsigt. Nu har Bonden saa længe ofret til det lærde Skole-

væsen, at jeg synes, han har et billigt Krav paa, at der bliver gjort noget for ham«.

Kultusministeren (Madvig) vilde ikke gaa ind paa at begynde med en Understøttelse et enkelt Sted. Han kan ikke faa Øje paa, om Skolen skal være privat eller ikke, og har ikke set noget om den Interesse, Taleren mente, der paa Egnen skulde være for en saadan Skole. Var det Tanken, at det resterende, hvis Staten gav Tilskud, vilde blive ydet frivilligt, eller var det Meningen, at Kommunerne i Egnen skulde paalægges det som Skat. Han havde faaet det sidste Indtryk, men fandt denne Ordning uheldig.

Ordføreren for Finansudvalget billigede saa vel som Ministeren, at der blev gjort noget for Almueoplysningen, men man maatte begynde efter en bestemt Plan, udgaaet fra et Centralpunkt, og ikke efter en Plan, udgaaet fra en enkelt Mand.

Forslaget forkastedes med 44 Stemmer mod 18. Første Slag var tabt, men der var Tid til at vinde et nyt. Kunde ikke en Kile gaa ind, skulde en anden prøves. Næste Dag møder Bertel Nørgaard med Forslag om, at der paa Finansloven maa blive bevilget en Sum af indtil 2000 Rdl. til Bondehøjskoler i Almindelighed, og denne Gang møder han ikke ene, men med 20 andre Folketingsmænd i Følge. Nu slaar Bertel Nørgaard haardt. Efter at have kritiseret Ministerens Tale fra Dagen før og paavist det meningsløse i flere af de deri fremkomne Indvendinger siger han:

»Som Sagen staar for mig, lader det ikke til, at der er stor Tilbøjelighed til at høre Tale om noget, som er til Fordel for den Klasse, om hvilken der her i Salen meget rigtigt er sagt, at den er Statens Rigdom, fordi den indbringer meget og bruger lidt! — —«

Grundtvig m. fl. tager Ordet for at understøtte Forslaget, og Madvig er aabenbart ked af den Situation, som

har udviklet sig. Det gør ham ondt, siger han, at Forhandlingerne er komne ind i et saadant Spor, og at Bondestanden er dragen saa stærkt frem i Modsætning til de andre Stænder. Han vil have højere Skoler, beliggende i Byerne, men fælles for By og Land — vel en Slags Realskoler. Han ved ikke, hvad han skal gøre med den Bevilling, man her vil paanøde ham. Den medfølges jo ikke af nogen Anvisning om, efter hvilken Plan Pengene skal anvendes. Han mener, Bevillingen blot vil blive en tom Demonstration.

Efter et ret livligt, til Tider hvast Ordskifte mellem Ministeren og flere af Tingets Medlemmer, særlig angaaende Madvigs Paastand, at det hele blot var Demonstration, skred man til Afstemning ved Navneopraab, og Resultatet blev, at »de 21«s Forslag vedtoges med 60 Stemmer mod 18. Bertel Nørgaard havde sejret. Nu var der Penge til Brug for Skolerne.

I Arbejde hjemme.

Nu gjaldt det for Bertel Nørgaard om at faa Sallingboerne til at vise en saadan Interesse for en højere Bondeskole og faa dem til at give Tilsagn om et saadant Tilskud til den, at de kunde faa fat i en Del af de 2000 Rdl., som Rigsdagen havde bevilget. I Slutningen af Vinteren 1850—51 arbejder han derpaa.

Det var jo hans oprindelige Plan, at Tilskudet skulde indkomme gennem de forskellige Kommunalbestyrelser, og derfor skrev han nu til disse og bad dem tage sig af Sagen. Han haabede, Bidragene skulde indkomme saa rigeligt, at han ved Hjælp af disse og det Beløb, som han ventede fra Statskassen, kunde faa rejst en Skolebygning. Men dette Haab glippede for ham — foreløbig.

Kommunalbestyrelserne kunde ikke uden videre tage Penge af Kassen; dertil skulde de først have Amtets Til-

ladelse, og denne vilde maaske næppe blive given. Til privat Virksomhed for Sagen egnede en Kommunalbestyrelse sig næppe; der skulde den enkelte interesserede til at gribe ind. Saa greb Bertel Nørgaard Sagen an paa anden Maade.

Først forhørte han i Ministeriet, hvilke Betingelser man vilde stille for at ville give Tilskud, og modtog 24. Marts 1851 Brev fra Madvig derom.

Beløbet, der muligt kunde ydes af Statskassen, maatte ikke anbringes i fast Ejendom, der maatte gives en Undervisning, der gik videre end den, Almueskolen meddelte, og det maatte paases, at Skolen ikke blev en Friskole for enkelte nærboende Familiers Børn. Ministeriet anerkendte Bertel Nørgaards store Interesse og Arbejde for at faa en Skole i sin Egn og vilde af den Grund strække sig vidt med Hensyn til Størrelsen af den Sum, det vilde yde den paatænkte Skole, dog ikke over 300 Rdl., og om det vilde naa den Sum, afhang af den Offervillighed, der viste sig i Kredsen. Mindst 15—20 Elever maatte der være, og man skulde helst give nogle Fripladser til velbegavede Børn af uformuende Forældre.

Saa begyndte Bertel Nørgaard paa en ny Maade. Kunde Skolen ikke faa sit eget Lokale, saa kunde han selv give den Husrum paa Nørgaard i Krejbjerg. Skolen s k u l d e sættes i Gang, og det skulde ske straks!

Lige efter sin Hjemkomst fra Rigsdagen i Foraaret 1851 udsendte han et Opraab, som blev omdelt i en Mængde Eksemplarer til hvert Sogn i Salling, og hvori han manede Folk til Enighed om Startning af Skolen, og i Løbet af 4—5 Uger meldte der sig 15 Mænd fra 11 Sogne i Salling, som ønskede hver at faa en Søn paa en saadan Skole. Bertel Nørgaard udarbejdede saa en Skoleplan og indbød de 15 Mænd til at møde hos sig paa Nørgaard den 6. Juli. Paa Mødet fremlagde han sin Plan, som blev enstemmig vedtagen og underskreven, og der blev valgt

en Bestyrelse paa 4 Medlemmer, nemlig Pastor Brock, Rødding, Gaardejerne P. Andersen, Thorum, Morten Gudiksen, Nørre-Andrup, og Bertel Nørgaard, som enstemmig valgtes til Bestyrelsens Formand og Skolens Leder.

Den af Bertel Nørgaard udarbejdede Skoleplan sendtes straks til Ministeriet tillige med en Skrivelse ligeledes fra Bertel Nørgaards Haand, hvori Bestyrelsen udtalte sig om Ønskeligheden af Bondehøjskoler og ansøgte om Tilskud af de 2000 Rdl.

Ministeriets Svar paa Skrivelsen kom en Maaneds Tid efter. Det meddeler, at Ministeriet ikke har noget imod, at Undervisningen og Skolens lokale Bestyrelse ordnes overensstemmende med Planen, medens det ikke kan gaa ind paa at overtage Overopsynet med Skolen eller give sit Samtykke til, at Staten træder i et varigt Forhold til denne. Den maa i det hele betragtes som et privat Foretagende og ligesom andre private Foretagender være undergivet Tilsyn af de overordnede Autoriteter, navnlig Provsten, som stedse burde underrettes om, naar der skulde afholdes Eksamener.

Naar der fra Provst Møller, Grinderslev, godtgjordes, at i det mindste 10 konfirmerede Elever stadig søgte Skolen, vilde Ministeriet i Betragtning af den Interesse, der fra Beboernes, men særlig fra Bertel Nørgaards Side var vist for Sagen, af de paa Finansloven bevilgede 2000 Rdl. give 300 Rdl. til den omhandlede Skole og troede at kunne love, at der, hvis Rigsdagen paa Finansloven 1852—53 gav den fornødne Bevilling, vilde kunde tilstaas en lignende Understøttelse til Skolen for det næste Aar.

Skolen begynder.

I Sommeren 1851 blev den søndre Del af Østlængen paa Nørgaard lavet om til Skolestue. En Elev fra Skolens første Aar har skildret Lokalet saaledes:

»Gennem en lille Gang kom man ind i Stuen, hvor der parallelt med Husets Gavl var stillet et langt Bord tillige med en løs Bænk paa hver Side af det. Der var et Bord og en Stol til Læreren. Gennem et Vindue mod Vest ud til Gaarden, to Vinduer mod Syd til Haven og vistnok ogsaa et Vindue mod Øst, ligeledes ud til Haven, fik Stuen rigeligt Lys«.

Bertel Nørgaard kostede Skolestuen gjort i Stand og anskaffede Borde og Bænke, Kakkelovn, Bogreoler m. m. for egen Regning. Han opgør sit Udlæg til 250 Rdl., men han skænker dem til Skolen. Han var ikke bange for at bringe Ofre for Sagen!

Skolens første Lærer blev en Cand. theol. Christensen. Han stammede fra Otting, men opholdt sig i København, da Bertel Nørgaard fæstede ham. Han skulde have 400 Rdl. i Løn for et Aar, men hverken Bolig eller Føde. Han boede et Kvarters Gang fra Skolen.

I Slutningen af September Maaned 1851 afholdtes Bestyrelsesmøde. Det vedtoges i dette, at Planen for Aar 1851—52 skulde trykkes i et tilstrækkeligt Antal Eksemplarer, hvoraf et passende Antal skulde sendes til hvert Sogn i Salling samt til Fur. Der skulde holdes et Eksemplar af »Fædrelandet« og »Nørrejydsk Tidende« og muligt sammen med andre Holdere et Eksemplar af Rigsdagstidende. Eleverne skulde tidligt gøres til interesserede, oplyste Statsborgere.

Eleverne skulde bo omkring hos Egnens Folk. Ingen boede paa Gaarden med Undtagelse af de af Bertel Nørgaards egne Børn, som blev Elever. Undervisningspengene var 10 Rdl. for et Aar.

Skolen begyndte sin Virksomhed den 6. November. Det er rimeligt, at der har været en lille Aabningshøjtidelighed, men intet bestemt kan meddeles derom. Eleverne var mødt tillige med deres Fader eller Værge, og der har været en lille Optagelseseksamen. Den skulde efter Planen

afholdes, for at Fædrene, naar Aaret var gaaet, kunde have et Indtryk af, hvor stor Fremgangen havde været.

De 15 Elever, som Skolen begyndte med, var næsten alle fra 15—18 Aar. Kun ganske enkelte var ældre. De mødte vel kun med faa Kundskaber og ret mangelfulde Færdigheder, men de mødte med en Forestilling om, at de var komne paa Skolen for at skulle bestille noget, for at skulle lære noget. Det var bleven dem indprentet hjemme fra, og det har sikkert mødt dem i Bertel Nørgaards Velkommen til Skolen.

De blev da ogsaa godt »spændt for«. Fagene var: Læsning med Grammatik, Fædrelandshistorie, Verdenshistorie, Geografi, Tysk, Regning og Retskrivning. Senere blev endvidere indført Undervisning i Religion, Mathematik, Landmaaling, lidt Havebrugslære samt Grundtræk af Dyrlægevidenskaben. Der var Bøger i omtrent alle Fagene, og der blev rigeligt med Lektier. For de godt begavede kunde det nok gaa, men for de svagt eller jævnt begavede kneb det en Del. Men hvad enten de var svagt eller godt begavede, har de gode Minder fra Skoleaaret.

Der blev ikke, som paa Højskolerne nu, holdt Foredrag paa Skolen, men naar der blev eksamineret paa Lektierne, Eleverne havde for fra forrige Dag, og der var et eller andet, de ikke forstod, blev der givet forklarende Bemærkninger.

En god Tone synes at have raadet paa Skolen. Eleverne viste Læreren Agtelse og Ærbødighed, men det mere kammeratlige Forhold, som nu undertiden kan være mellem Elever og Lærere paa en Højskole, har der næppe været paa Bertel Nørgaards. Der var jo ogsaa saa lidt Samliv uden for Skoletiden. Naar den sidste Eftermiddagstime var endt, ilede Eleverne hver til sit Kvarter oppe i Byen — Nørgaard ligger temmelig ene — for at faa spist Aftensmad og faa Lektierne lært til næste Dag.

Kun en Gang, Fastelavnsmandag, var der nogen

Morskab. Da indbød Lærer Christensen nemlig Eleverne til »at slaa Katten af Tønden« uden for hans Bopæl, og bagefter var de saa inde og blev trakterede — men man var jo glad ved lidt i de Dage!

Den daglige Ledelse af Skolen overlod Bertel Nørgaard helt eller omtrent helt til Læreren eller Lærerne. Han kom aldrig eller saa godt som aldrig ind i Skolen for at høre paa Undervisningen. Han indlod sig heller ikke ret meget med Eleverne, men han var altid venlig mod dem, naar han traf dem, og de havde stor Respekt for ham. Forøvrigt var han jo omtrent hele Vinteren igennem i Rigsdagen, og den øvrige Tid tit sysselsat paa forskellige Maader ude, saa han kunde ikke følge med i det daglige Arbejde. Han kunde blot lægge Planerne og virke for sin Skole udadtil, og om denne Virksomhed skal der nu igen fortælles.

Bertel Nørgaard virker paany i Rigsdagen for sin Skole.

I Folketinget indbragte han 14. December 1851 Forslag om forhøjet Tilskud til sin Skole. Hans Tale derfor lyder (forkortet) saaledes:

»Det Ændringsforslag, jeg har tilladt mig at stille, gaar ud paa, at der til Højskolen i Krejbjerg maa blive tilstaaet 75 Rdl. mere end de 300, som for dette og næste Aar er bevilgede. Aarsagen til dette Forslag er, at jeg har Brug for Pengene for at kunne gøre Skolen saa nyttig for Eleverne som mulig. — — —

Jeg skal oplyse den ærede Forsamling om, hvad jeg agter at bruge Pengene til. For det første vil jeg bruge nogle af Pengene til Forhøjelse af Lærerens Løn. For det andet vilde jeg gerne, der til næste Aar kunde blive enkelte Fripladser for uformuende Elever, og for det tredie har jeg allerede begyndt et lille Haveanlæg paa 2—3 Skpr. Land, som jeg agter til næste Aar at anvende som en Undervisningsgren ved Skolen, saa at Eleverne kan faa

Lejlighed til at øve sig noget i Havedyrkning og Træplantning, hvilket vilde have megen Betydning for Egnen.

Den forrige Kultusminister har ikke ment at kunne give mig mere end 300 Rdl. for dette Aar, og jeg ved ikke, om den nuværende mener at kunne give mig 75 Rdl. mere allerede i Aar. Jeg vil i saa Tilfælde paa Skolens Vegne være meget taknemmelig derfor. Det er i Begyndelsen, det kniber, og det er Forsøgene, som bør støttes, særlig naar Beboerne, som i Salling, har vist sig villige til selv at bringe Ofre. — — —

Jeg skal nu afvente, hvorvidt den høje Kultusminister vil udtale sig saa gunstigt for Sagen, at mit Forslag paa Grund deraf kan anses for mindre nødvendigt«.

Den nye Kultusminister (P. G. Bang) svarede:

»Hvis Sagen overlades til Ministeriet, og det viser sig, at den nævnte Skole har saadan Fremgang, som den ærede Rigsdagsmand har opgivet, er det sandsynligt, at Ministeriet vil kunne raade over et saadant Beløb, som der er begært til denne Skole. Der har nemlig ikke hidtil været megen Anvendelse for de 2000 Rdl., idet Ministeriet har ment, at disse Skoleindretninger skulde have nogen Udsigt til Fremgang for at erholde Andel i de bevilgede Penge«.

Den forrige Kultusminister (Madvig) giver en Fremstilling af de Vanskeligheder, der har været ved Uddelingen af de 2000 Rdl. og udtaler, at han ikke tror, Forsøg ad den Vej vil lykkes. Han antyder, at han vilde have fremkommen med et Forslag om, at Statstilskudet kun skulde gives til Kommuner, som ofrede et Beløb paa Oprettelsen af højere Bondeskoler.

Bertel Nørgaard lader, som han slet ikke hører dette, men tager straks sit Forslag tilbage, idet han siger:

»Efter hvad den højtagtede Kultusminister nu har udtalt, har jeg ikke mindste Grund til at tvivle om, at han jo vil opfylde min Begæring, og det saa meget

mindre, som den højtagtede Minister ved saa mange Lejligheder har vist, at han interesserer sig for den almene Mands Velgaaende, hvorfor jeg tager mit Forslag tilbage«.

Han faar, som ønsket, allerede forøget Tilskud for 1851. Den 10. Maj 1852 kan han ved Bestyrelsesmødet meddele, at Summen, han søgte om, er bleven ham bevilget. 30 Rdl. deraf anvender han til Forøgelse af Lærerens Løn, 24 Rdl. til Haveanlæg, og Resten som Flidspræmier til flinke eller Understøttelse til fattige Elever.

Foraars-Eksamen paa Skolen. — Mere Virksomhed for Skolen. — Bidrag fra »Det classenske Fideikommis« og »Landhusholdningsselskabet«.

Mens Bertel Nørgaard var i Rigsdagen, var Bestyrelsesmedlem, Gaardejer Morten Gudiksen af Nørre-Andrup, fungerende Formand, men saa snart Rigsdagen var sluttet, var Bertel Nørgaard igen i fuld Virksomhed hjemme for sin Skole.

Der skulde afholdes to Eksamener aarlig, en om Foraaret og en om Efteraaret. Skolens Tilsynshavende var Provst Møller, Grinderslev, som i Følge Ministeriets Bestemmelse skulde underrettes om, naar Skolen begyndte sin Virksomhed, naar der skulde være Optagelses- og Halvaarsprøver m. m., ligesom det afhang af hans Indberetninger og Anbefaling, hvorvidt Skolen kunde vedblive at faa Statsunderstøttelse. Han var altsaa en meget betydende Mand for Skolen. Man faar imidlertid det Indtryk, at han og Bertel Nørgaard i Førstningen ikke arbejdede godt sammen.

Den 6. April 1852 afholdtes den første Eksamen paa Skolen. Provst Møller var da til Stede. Desuden var Bestyrelsen, en Del af Elevernes paarørende samt flere andre af Distriktets Beboere mødt op for at høre, hvilke Frugter, Undervisningen havde baaret. Eleverne prøvedes i Indenadslæsning og dansk Grammatik, Fædrelands-

historie, Verdenshistorie, Geografi, Tysk, Regning og Retskrivning. De blev prøvet enkeltvis i hvert Fag, og der blev paa det mest nøjagtige givet dem Karakterer, endog med Brøker ved, af Skolens Censorer, Provst Møller og Bertel Nørgaard. Enkeltkaraktererne blev talt sammen, Hovedkarakteren udfunden, Resultatet meddelt Eleverne og de besøgende; hele Eksamensmaskineriet fungerede! Gennemført skulde det være, hvor Bertel Nørgaard havde Part i det.

Efter endt Eksamen maatte Provsten, efter Bestyrelsens Ønske, tilføje, at han med Fornøjelse havde overværet Eksamenen, og at han ikke kunde ønske andet, end at denne Skole maatte finde tilstrækkelig Frekvens, og Bestyrelsen udtalte, at efter dens Skøn vidnede Prøven om, at enhver af Eleverne efter Evne havde bestræbt sig for at opfylde de Pligter, de havde, saa at Skolen nok, naar Kursus'et var til Ende, vilde vise sig at svare til sin Bestemmelse.

Thi Skolen var jo helaarlig. Efter en Maaneds Ferie i Sædtiden mødte Eleverne til Sommerskolen, som, med Afbrydelse af en Maaneds Høstferie, fortsattes til 1. November, hvorpaa hele Kursus'et skulde afsluttes med en endelig Eksamen. Enkelte Elever kunde dog godt faa Lov til at blive endnu længere, 1½ til 2 Aar. Det var et Højskoleophold, som med Hensyn til Kundskabsmængde selvfølgelig gav ikke saa lidt mere end de nuværende 5-Maaneders Kursus.

Som Bertel Nørgaard havde banket paa Rigsdagens Dør, bankede han ogsaa paa andre Døre og bad om Hjælp til sin Skole. Allerede i Januar Maaned, mens han var i Rigsdagen, havde han tilskrevet »Det classenske Fideikommis« om Støtte.

I sin Skrivelse gør han først Rede for Skolens Formaal, Tilblivelse og Virkemaade, og dernæst kommer han til det, han vil bede om, at Fideikommisset af sine Midler

vil tilstaa 2 a 3 Portioner a 10 Kr. aarlig i en Del Aar til Understøttelse af uformuende Elever. »Thi det er saaledes«, skriver han, »med nogle af de paa Tiden paa Skolen værende Elever, at enkelte af de mest fremragende har, formedelst daarlig Ævne, (Fattigdom) meget ondt ved at overvære Undervisningen«.

Han forstaar nok at bede, og man kan da heller ikke staa for ham. Fjorten Dage efter modtog han fra Fideikommissets Styrelse en Skrivelse, hvori der tilsagdes Højskolen en Understøttelse af 30 Rdl. aarlig i 2 Aar til uformuende Elever.

Omtrent samtidig havde Bertel Nørgaard skrevet til »Det kongelige Landhusholdningsselskab« og bedt dette om et Tilskud. Han fik et meget venligt Svar tilbage: Penge kunde Selskabet ikke give, men det vilde skænke Skolen en hel Del gode Bøger vedrørende Landvæsenet. Der var Bøger om Vekseldrift, om Dræning, om Havebrug, om Høravl m. m. m. En stor Bunke var det, og Bøger kunde være meget gode, — Bertel Nørgaard havde selv skænket 36 Bøger og 104 forskellige Anordninger til Skolen —, men med Bøger kunde der ikke afholdes Udgifter og betales Regninger, og Bertel Nørgaard »gaar paa« igen. I en ny Skrivelse til Selskabet beder han, efter først at have takket særdeles for Bøgerne, om der dog ikke, i Betragtning af Sagens Betydning for den opvoksende Slægt, kan af Selskabets Midler tilstaas Skolen 50 Rdl. i to Aar til Hjælp ved Bestridelse af Udgifterne ved Anlæg af en Planteskole.

Hans Ihærdighed lønnes. Fjorten Dage efter svarer Selskabet ham, at det ansøgte er bevilget. Han faar saaledes baade i Pose og Sæk.

Skolen faar et Grundfond.

Det var ikke Bertel Nørgaard nok, at Skolen fik midlertidige Tilskud som de alt omtalte. Thi naar disse

en Gang hørte op, hvad saa? Var hans Skole da bleven saa stærk, at den kunde klare sig? Nej, den maatte sikres paa anden Maade. Der maatte skaffes den et Grundfond.

Allerede mens han i Vinteren 1851—52 var i København, havde han talt med forskellige kendte Mænd om Sagen: Grev A. V. Moltke til Bregentved, Kammerherre Schavenius til Gjorslev, Prins Christian af Lyksborg, Grosserer Broberg af København m. fl. De havde udtalt sig anerkendende om Sagen, og 10. Maj 1852 kan Bertel Nørgaard i Bestyrelsesmødet fremlægge Skrivelser fra de fire Mænd, hvori de giver Løfte om at ville bidrage med et Beløb til Sagens Fremme, dog under det Forbehold, at Beboerne i Distriktet ved et frivilligt Bidrag af nogle Hundrede Rigsdaler vil gøre Begyndelsen til et Grundfond.

Dette sidste havde Bertel Nørgaard allerede sørget for. Han havde faaet oprettet et »Fundats for Salling Landdistrikts Bondehøjskoles Grundfond«. Ved Bestyrelsesmødet 10. Maj kan han fremlægge Lovene for Fundatset samt Tegning af Bidrag fra en Del Mænd i Salling med et Beløb af 887 Rigsdaler.

Man forbavses tit over Bertel Nørgaards Energi, men aldrig mere end ved denne Lejlighed. Her har han sat sin egen Rekord. Antagelig i Løbet af en god Maaneds Tid har han faaet dette fremvirket. Hvorledes har han kunnet naa det?

Han har opgivet at virke gennem Sogneforstanderskaberne, da dette ikke hurtigt kunde bringe et Resultat, heller ikke har han udstedt noget almindeligt Opraab, da dette i Reglen heller ikke har den forønskede Virkning. Nej, han har brugt en anden Fremgangsmaade. Han har opsøgt sine gode Venner og Meningsfæller omkring i Sognene, fortalt dem, hvordan Sagen stod, og gjort dem varme for Foretagendet, hvis de ikke allerede var det. Der fortælles, at han undertiden kunde sidde i flere Timer og bearbejde

sin Mand, tit til langt ud paa Natten, for at faa ham til at indse Nytten af Skolen og være blandt dens Støtter.

Og saa har hans gode Venner gaaet rundt i deres Sogn og faaet Folk til at tegne sig for Bidrag til Grundfondet. Selvfølgelig skyldtes det gode Resultat i den korte Tid ikke alene Bertel Nørgaards og hans nærmeste Venners Ihærdighed og Varme. Der var i Befolkningen Jordbund for de Tanker, der bar Bertel Nørgaards Skolevirksomhed. Man havde nylig faaet Grundloven. Det gjaldt om at samle sig Kundskaber, at dygtiggøre sig til Adelsbrevet. Det gjaldt om at faa Ungdommen godt oplært!

Næsten alle Sallings Sogne er repræsenterede ved denne første Indsamling. Højest af alle Bidragyderne staar Bertel Nørgaard selv med 50 Rdl. Nogle enkelte giver 35, 30, 25, 20 eller 15 Rdl. Meget almindeligt Bidrag er 10 Rdl., men der gives ogsaa mindre Summer, lige ned til 1 Rdl. Giverne er næsten alle Gaardmænd. Der findes enkelte Proprietærer, men ingen Præster eller Lærere. Maaske har man slet ikke bedt dem om Bidrag.

Hovedindholdet af Fundatset var:

Det tegnede Beløb maa kun anvendes til at fremme Oplysningen for Salling og Fur Distrikts konfirmerede Ungdom. Fondet maa ikke røres, inden det har naaet en Størrelse af 6000 Rdl. Dets Renter skal indtil da anvendes til Skolens Tarv eller lægges til Fondet. De indkomne Penge skal anbringes mod Pant i fast Ejendom, og indtil dette kan ske enten indsættes i den kongelige Kasse eller bruges til Indkøb af Statspapirer. Skulde Skolen af Mangel paa Tilslutning eller af andre Grunde for en Tid standse sin Virksomhed, skal Skolens Kapital med Renter være urørlige, indtil den atter har begyndt sin Virksomhed.

Bertel Nørgaard gav straks i Forsommeren 1852, da de 887 Rdl. var tegnet, Meddelelse til de førnævnte Mænd, som betingelsesvis havde lovet at give et Bidrag til Fon-

det, om Resultatet af den første Tegning, og efterhaanden kom deres Bidrag:

Grev Knuth	50 Rdl.
Grosserer Broberg	100 Rdl.
Kammerherre Schavenius	200 Rdl.
Prins Christian	100 Rdl.
Grev Moltke	200 Rdl.
Grosserer Suhr	50 Rdl.

Ogsaa andre, endog paa »højere« Steder havde Bertel Nørgaard banket paa. Saaledes kom der fra:

Kong Frederik den 7.....	150 Rdl.
Grevinde Danner	100 Rdl.

Bidragene bliver ved at komme ind. Den 31. Juli 1852 er der kommen yderligere 60 Rdl., og der vedbliver at komme Smaabeløb ind, saa 2 Rdl., saa 5, 4, 3, 2 eller 1 Rdl., indtil Grundfondets Størrelse hen paa Sommeren 1853 var stegen til omtrent 1950 Rdl. Bertel Nørgaard sørgede, som den gode Finansmand han var, hurtigt for at faa indkøbt solide Værdipapirer for Pengene, og det er ret morsomt at se, hvorledes de Mænd, som faar Hvervet at administrere Pengene, ogsaa føler sig forpligtede til at give deres Skærv til det gode Formaal.

Skolen fra Foraaret 1852 til Efteraaret 1853.

10. Maj 1852 begyndte Sommerskolen med samme Lærer og Elever som Vinterskolen. Religion blev efter Forslag fra Bestyrelsen og Overenskomst med Læreren indført som Fag i Skolen i det Omfang, som denne fandt passende, og Christensen blev fæstet paany fra 1. November 1852 til 1. November 1853 for en Løn af 400 Rdl. Den 31. Juli havde Bertel Nørgaard første Gang den Fornøjelse at kunne uddele de 30 Rdl. fra »Det classenske Fideikommis«. De blev udelt i 3 Portioner a 12, 10 og 8 Rdl. til tre flinke, uformuende Elever. Ligeledes kunde han

i samme Halvaar af de af Ministeriet bevilgede 75 Rdl. uddele 3 Flidspræmier a 2 Rdl. til Skolens 3 flinkeste Elever og et Legat a 6 Rdl. til en uformuende Elev.

29. September afholdtes, efter forudgaaende Kundgørelse i »Viborg Stiftstidende« og udsendt Meddelelse til Provst Møller, Bestyrelsen og de anmeldte Elevers Forældre, Optagelseseksamen paa Skolen. Provst Møller mødte ikke til denne. Der optoges 11 nye Elever til næste Aars Undervisning. Kun en af disse var over 20 Aar. Det gik ret højtideligt til ved en saadan Optagelsesprøve. Efter at de vordende Elever var overhørte — en ren Formsag, da de altid blev optagne — blev Skolens Love og Vedtægter oplæst for de tilstedeværende Forældre, og de maatte med deres Underskrift i Skolens Protokol bevidne, at de selv og de Børn, som de nu havde faaet optagne som Elever, underkastede sig disse Love og Vedtægter. Der blev ogsaa nøje vaaget over, at disse og Skolens Ordensregler, hvoraf der var en Del, blev overholdte, thi Bertel Nørgaard var jo en myndig Mand. Det forstod Eleverne, og paa Skolen skete der sjældent Overtrædelse af Vedtægterne eller Ordensreglerne. Derimod kunde det en enkelt Gang hænde, at en Elev forlod Skolen eller udeblev efter en Ferie. Da blev Bertel Nørgaard gram i Hu. Han krævede skriftlig vedkommendes Fader eller Værge til Regnskab for Grunden til Udeblivelsen eller Bortrejsen, og viste det sig da, at der ingen lovlig Grund var, — af Grunde respekteredes kun Sygdom —, maatte vedkommende Elevs Skolepenge betales for hele Aaret, selv om han var forsvunden ved Skoleaarets Begyndelse. Der var ingen Naade at vente. Bertel Nørgaard fordrede meget af sig selv, men han vilde ogsaa holde andre til at gøre deres Pligt.

Den 29. Oktober 1852 var der Efteraarseksamen, som tillige var afsluttende Prøve for 11 af Aarets Elever. Provst Møller var til Stede og gav Skolen det Vidnesbyrd:

»Med særdeles Tilfredshed overværede jeg denne Eksamen, der afgav et for Lærer som for Elever lige fortrinligt Resultat. Jeg tilønsker Skolen al Fremtids Held, og at den maa vinde Fremgang ved en almindelig Erkendelse af dens Værd som en saa heldig Begyndelse til at bibringe Bondestanden Smag for en højere Dannelse«.

Provst Møller, der til en Begyndelse var lidt skeptisk overfor Skolen og, som det syntes, lidt uvillig overfor Bertel Nørgaard, er nu, som man ser, meget anerkendende, og han vedbliver at nære venlige Tanker overfor Skolen i de følgende Aar og støtter den, hvor han kan.

1. November begyndte det nye, det 2. Skoleaar, med fire af det første Aars Elever, som vilde blive paa Skolen endnu denne Vinter, samt de 11 nye. Af disse sidste mødte en ikke straks paa Grund af Sygdom, og en forlod Skolen uden lovlig Grund inden Jul, men til Gengæld mødte to nye til Optagelse, og da den sygemeldte Elev senere paa Vinterhalvaaret indfandt sig, havde Skolen denne Vinter 16 Elever, vel saa mange, som Skolestuen kunde rumme og en Lærer overkomme at undervise. Foraarseksamen blev afholdt den 30. Marts 1853. Provst Møller var forhindret i at være til Stede, men havde sendt en Stedfortræder, Pastor Schousboe, Oddense, der gav Skolen det Vidnesbyrd:

»Jeg har fundet mig saare vel tilfredsstillet ved Undervisningens Resultat i afvigte Halvaar. Skolen har for Tiden 16 Elever, paa hvis Dygtighed man skønner den gode Lærers Utrættelighed. Navnlig giver den begyndte Religionsundervisning efter en forhøjet Maalestok det hele et skønt Præg. En mere udvidet verdenshistorisk Undervisning var efter mit Skønnende tjenligere end den kirkehistoriske.

Jeg tilønsker den brave Lærer Kraft og Held fremdeles i hans Gerning og Skolen god Fremgang«.

Da de fire Elever, som havde været paa Skolen siden dens Oprettelse, nu forlod den, medens der fra 1. Maj kun optoges en ny Elev, blev Elevantallet for Sommeren 1853 kun 13. I Halvaarets Løb blev der afholdt Bestyrelsesvalg. Bertel Nørgaard genvalgtes — selvfølgelig — samt Morten Gudiksen, Nørre-Andrup, hans tro Ven og hans Stedfortræder, naar han var i Rigsdagen, og i Stedet for Pastor Brock, Rødding, og Gaardmand P. Andersen af Thorum valgtes Gaardmændene Morten Laursen, Vium, og Jesper Thordal, Lyby. Valget foretoges i Følge Lovene af de Fædre, som for Tiden havde Børn i Skolen. Bertel Nørgaard genvalgtes igen til Formand.

Der skal her som et lille Indskud nævnes, at han i Samlingen 1852—53 paany i Folketinget taler Bondehøjskolernes Sag. Han stiller Forslag til Finansloven om, at den Sum, der er bevilget til højere Bondeskoler (2000 Rdl.), maa forhøjes til 3000 Rdl. Det er ikke saa meget af Hensyn til Krejbjerg Højskole, thi han haaber nok, den kan bære sig med det Tilskud, den faar, men han har haft Konference baade mundtlig og skriftlig med Folk fra forskellige Egne af Landet, baade fra Jylland og Øerne, og ved deraf, at det er paatænkt at oprette lignende Skoler flere Steder. Han vil gerne stemme for et større Beløb end de 3000 Rdl., men finder det sikrest først at kunne vise, at der kan udrettes meget ved smaa Midler, og er vis paa, at naar Tinget ser dette, vil det gerne gaa med til højere Bevillinger. Summen forhøjedes til 3000 Rdl.

I det hele taler Bertel Nørgaard, saa snart Lejlighed gives, Højskolernes Sag i Tingene. Saaledes holder han 17. Januar 1857, i Anledning af, at Finanslovsudvalgets Mindretal havde foreslaaet Bevillingen til Højskoler forhøjet fra 5000 til 10,000 Rdl., en længere Tale i Tilslutning til Mindretallets Indstilling, — og han var sikker paa at blive hørt i Tinget, naar han talte om Bondehøjskoler, thi han havde gjort et Arbejde i Bondehøjskolens Tjeneste,

han havde bragt Ofre for Sagen, han var den erfarne Mand paa dette Omraade.

Udvidelse af Skolen i Sommeren 1853.

Selv om Elevantallet ikke var større, end at en Lærer saa nogenlunde kunde bestride Gerningen, saa var det dog meget besværligt for ham at skulle arbejde med alle Fagene, og det var ikke nemt at finde en Lærer, som egnede sig til alt muligt, lige fra Religion til Mathematik. Dertil kom, at man ønskede Fagkredsen udvidet. Man ønskede ikke alene at bibringe Eleverne noget af det, der hørte til almindelig Dannelse, men man ønskede tillige at bringe dem nogen Fagdannelse. Alle Eleverne var jo Bøndersønner, og man ønskede at bringe dem en Del Kundskaber, som kunde være dem til Nytte i deres særlige Fag — man vilde gøre Skolen til noget af en Landbrugsskole. Der er jo allerede fortalt om Bertel Nørgaards Bestræbelser i den Retning. Han havde faet begyndt paa Anlæget af en Planteskole, og det var Meningen, at der skulde anlægges et lille Gartneri, saa Eleverne kunde faa Undervisning i Havebrug. Men Sommeren 1853 gik man et Skridt videre, idet det blev bestemt, at Fagkredsen skulde udvides, at der skulde ansættes to Lærere, og at der skulde være to Skolestuer. Cand. theol. N. Christensen skulde forlade Skolen 1. November 1853, og der blev i hans Sted fæstet to nye Lærere, Cand. phil. H. J. Nielsen og R. S. Knudsen, som vist ikke havde nogen Eksamen, men havde lært Landvæsen, baade teoretisk og praktisk, ja endog, skønt næppe 20 Aar gl., i nogen Tid havde været Avlsforvalter. Meningen var saa, at Nielsen skulde være Førstelærer og særlig træde i Christensens Sted, medens Knudsen skulde være Andenlærer og især tage sig af Landbrugsfagene.

Nielsen blev fæstet saaledes, at han skulde have 370 Rdl. aarlig og var pligtig at blive i 2 Aar, hvis Bestyrelsen

ønskede det, medens denne kunde opsige ham efter et Aars Forløb. Knudsen blev fæstet for et Aar og skulde have 225 Rdl. En almindelig Karleløn var i de Dage 30—35 Rdl. og Kosten, som sattes til 60—70 Rdl. I alt Fald 1. Lærerens Løn maatte vist efter de Tiders Forhold være ret ordentlig. De to Lærere kom til at bo og fik Kosten hos Bertel Nørgaard. Den saakaldte »Mellemstue« blev lavet til Dagligstue for dem, og de fik Gæsteværelset til Sovekammer.

Da der nu skulde være to Lærere og to Klasser, skulde der jo skaffes nok en Skolestue, og denne indrettedes i den søndre Ende af Gaardens vestre Længe mellem Porten og Sydgavlen, hvor der tidligere havde været »Snedkerstue« eller »Huggehus«. Der blev anskaffet Bord og Bænke som i den første Skolestue, men ellers blev der sparet en Del paa Udstyrelsen. Der blev saaledes ikke nogen Forhøjning eller noget særligt Bord til Læreren, men han fik Plads ved Enden af det lange Bord. Der blev ogsaa sparet paa Vinduer, saa denne Skolestue blev ikke saa lys og hyggelig som den første.

Bertel Nørgaard ordnede alt med Skolestuens Istandsættelse. Han havde i Følge fremlagt specificeret Regning en Udgift derved paa 100 Rdl., men afholdt selv dette Udlæg saavel som de 250 Rdl. ved den første Skolestues Indretning.

Da man nu havde vovet sig til at foretage Udvidelse af Skolen, skulde der jo ogsaa gerne skaffes flere Elever. Oprindelig var Skolen bestemt for Ungdommen fra Salling og Fur, men Sommeren 1853 kundgør man, at saafremt ikke et tilstrækkeligt Antal Elever fra disse Egne meldte sig inden en vis Tid, optog man Elever fra andre Egne. Da det gik sparsomt med Indmeldelser, foretog Bertel Nørgaard i Sommerens Løb to Rejser til Mors for der at slaa til Lyd for sin Skole, og der indmeldtes da ogsaa derfra en Elev til næste Aar. Udgifterne til Rejsen afholdt

Bertel Nørgaard af sin egen Pung, ligesom Udgifterne ved en Rejse til Viborg paa Skolens Vegne.

Sommerskolen sluttede med en Eksamen den 31. Oktober 1853, og Provst Møller skrev om denne:

»At jeg ved at overvære Eksamen i Krejbjerg Bondehøjskole fandt ønskelige Frugter af Hr. Cand. Christensens Undervisning, bevidnes herved paa Forlangende«. Lidt reserveret!

Skolens Kaar fra dens Udvidelse til dens Flytning.

1. November 1853 til Sommeren 1855.

1. November 1853 var der Optagelsesprøve paany. Fire af de gamle Elever fortsatte Skolegangen i næste Halvaar, men der var kun mødt 7 nye, hvoraf endda, som nævnt før, en var fra Mors. Endvidere var der anmeldt en Elev fra Dybe ved Lemvig, men han ankom først den 8. November. Det saa lidt smaat ud i Forhold til de betydelige Anstrængelser, der fra Bestyrelsens Side var gjort for at gøre Skolen bedre. Hen paa Vinteren ankom der dog efterhaanden 6 nye Elever, saa der blev ialt 18, — det største Antal, der endnu havde været paa Skolen, men dog lovlig faa i Forhold til Lærerkræfterne.

Af nye Fag indførtes nu: Matematik, Grundtræk af Dyrlægevidenskaben, Landmaaling og lidt Havebrugslære. Lærebogspakken blev større og Lektierne flere, og der er vel næppe Tvivl om, at det kneb for en Del af de svagest begavede at følge med. Blev det en Elev altfor svært, kunde han dog faa Lov at slippe fri for et eller andet Fag, som faldt ham særlig svært. Værre var det naturligvis, naar Lysten manglede.

De sædvanlige Understøttelser til Skolen tilflyder den fremdeles i dette Aar, og Bertel Nørgaard sørger for i Tide at bede de forskellige Institutioner bevilge Tilskud for en ny Aarrække. Det gaar de ogsaa beredvilligt ind

paa, ja, han faar ogsaa undertiden Gaver uden at have ansøgt derom. Saaledes sender Landhusholdningsselskabet ham uopfordret for 10 Rdl. Bøger, og Landmaaler Eriksen, Skive, sender en Landmaalerkæde med 4 Stokke, som han af Interesse for Sagen vil skænke Skolen. Derimod kommer der pure Afslag paa en Ansøgning til »Foreningen til Anskaffelse af fysiske Apparater« om en lille Gave.

Den 31. Marts 1854 afholdtes Foraarseksamen, og Provst Møller afgav da følgende Erklæring:

»At jeg ved den i Krejbjerg Bondehøjskole afholdte Eksamen fandt, at Skolen under de to nye Lærere havde gjort glædelige Fremskridt, bevidnes herved«.

Der skete imidlertid ikke noget Fremskridt med Hensyn til Elevantallet. De ældre Elever, som havde været paa Skolen 1½ Aar, forlod den ved Foraarseksamen, og der kom ingen nye til, skønt Bestyrelsen allerede i Februar Maaned havde averteret om, at der til 1. Maj var 8—10 Pladser ledige. Det fik endda gaa. Man plejede jo ogsaa de forrige Somre at have færre Elever end om Vinteren, men værre var det, at det gik meget smaat med Indmeldelser til næste Vinter. Man var naaet til 1. August, og endnu havde kun faa meldt sig. Bertel Nørgaard var bekymret, og man begyndte i Bestyrelsen at drøfte, hvor vidt man maatte gaa tilbage til blot at have en Lærer. Paa Forespørgsel erklærede Lærer Nielsen, at han ikke kunde tage sig paa at være Enelærer ved Skolen, saa maatte i alt Fald Fagrækken indskrænkes betydeligt. Det var man ked af at gribe til, og man besluttede da at lade staa til med to Lærere ogsaa i det nye Undervisningsaar.

Man maatte begynde Vinterskolen med 7 Elever, hvoraf de to var af Sommerholdet, en var en Dreng paa 13 Aar, og af de fire andre var kun de to fra Salling. Hen paa Vinteren ankom to Elever, og en forlod Skolen uden lovlig Grund. Ved Foraarseksamen den 10. April 1855 var der altsaa kun 8 Elever. Provst Møller havde lovet at

møde eller sende en Præst i sit Sted. Der kom imidlertid ingen, skønt man ventede i to Timer. Formanden, to andre Medlemmer af Bestyrelsen samt »en af Sallings Skolelærere« afholdt da Eksamen og gav Karakterer. Af de tilstedeværende ytredes synlig Glæde og almindelig Tilfredshed over den Færdighed, hvormed Eleverne besvarede og afhandlede de Spørgsmaal, som af Lærerne blev dem meddelt i forseglet Stand, og hvorpaa de altsaa ikke kunde være særlig forberedt.

Iøvrigt begyndte det at knibe med at faa Statstilskud. Elevantallet var jo under, hvad Ministeriet havde ansat som Betingelse for Tilskud. I den Skrivelse, som Bertel Nørgaard modtog som Svar paa sin Ansøgning om Tilskud for Aaret 1854—55 hedder det, at Tilskudet vil blive udbetalt endnu denne Gang, men at det ikke vilde kunne ventes udbetalt for Fremtiden, hvis ikke Elevantallet naaede det af Ministeriet ansatte Minimum.

I Sommeren 1855 var der kun 6 Elever, og det saa jo noget trist ud. Det var da ogsaa i en Overgangstid, paa en Maade en Opløsningstid for Skolen, i alt Fald for Skolen i Bertel Nørgaards Gaard. Der arbejdedes nemlig paa, at den skulde flyttes, og under Arbejdet derpaa, som tog sin Begyndelse allerede Sommeren 1854, er der næppe bleven lagt det tilbørlige Arbejde paa at skaffe Elever det sidste Aars Tid i Krejbjerg. Skolen der var paa en Maade opgiven, og man haabede nu kun paa en ny Æra for Skolen paa den nye Plads.

Det havde jo fra først af været Bertel Nørgaards Mening, at Skolen skulde have haft sin egen Bygning. Da dette imidlertid ikke kunde naas straks, havde han som noget foreløbigt givet den Husly i sin Gaard. Men han havde ikke tabt Maalet af Sigte. Hans Arbejde for et Grundfond stilede hen derimod, hele hans Virke for Skolen bar i den Retning. I Sommeren 1854 begynder han paany med at samle ind til Skolen, og efter meget Ar-

bejde og mange Bryderier naar han omsider at faa bygget en Højskole i Oddense. Derhen flyttes saa sidst paa Sommeren 1855 Eleverne fra Nørgaard, og der holdes Efteraarseksamen den 2. November. Om denne Eksamen skrev Provst Møller:

»Og viste Udfaldet af denne Eksamen saavel Lærernes Flid som Elevernes Lærelyst, hvilket det er mig en Fornøjelse herved at bevidne med det Ønske og det Haab, at Skolen herefter vil finde en større Frekvens og et rigeligt Udbytte for dens tilkommende Elever, af hvilke der efter Formandens Opgivelse allerede ere 15 indmeldte.«

Under større Tilslutning, end den gamle sluttede med, begyndte den nye Skole sit Virke.

Skolen flyttes til Oddense.

Den 20. December 1853 afsluttede Skolens Bestyrelse betingelsesvis en Handel med Gaardmand Søren Hanghøj i Oddense om to Parceller af hans Ejendom til en Pris af 1300 Rigsdaler. Han skulde »staa ved« Handelen indtil 1. April 1854, medens Bestyrelsen ikke var bunden.

Samme Dag blev forfattet og udsendt et Opraab til Beboerne i Sallings 4 Herreder om at yde Foretagendet Støtte. I Opraabet stod, at Bertel Nørgaard for at faa den nye og uprøvede Sag i Gang havde indtil dette Tidspunkt givet Skolen Husly i sin Gaard, men nu var Tiden kommen, da man vilde se at skaffe Skolen sin egen Bygning.

Det var Meningen, at der skulde bygges to Skolestuer, Beboelse til to Lærere og helst ogsaa til 8 a 10 Elever. En saadan Bygning med en lille Jordlod til beregnede man til at ville koste omtrent 5000 Rigsdaler.

Det havde vel før været Bertel Nørgaards Mening, at der til en saadan Skole skulde knyttes et større Landbrug, men Erfaringerne andre Steder fra viste, at Driften af en

større Ejendom til Skolebrug slugte for mange Penge, saa Skolerne derved blev for dyre for de Ubemidlede.

Bestyrelsen lagde i Opraabet gentagne Gange Sogneforstanderskaberne paa Sinde hurtigt og kraftigt at virke for, at en tilstrækkelig stor Sum kunde blive tegnet, og sluttede saaledes:

»Vel er den Kapital, hvorom der her er Spørgsmaal, ikke lille, men naar man ser hen til, at Salling tæller omtrent 14,000 Indvaanere, og tager Sagens store Vigtighed saa vel som dens Udvikling, Anerkendelse og Bifald fra andre Kredse rigtig i Betragtning, saa vil det være en sørgelig Erfaring og lidet tidssvarende Eksempel saavel for os som vore Efterkommere, om vi nu ikke ved forenede Kræfter kom hinanden i Møde for at fuldføre den til vor fælles Gavn saa vel begyndte og prøvede Foranstaltning.«

Med Opraabet fulgte Provst M ø l l e r s Anbefaling. Han skrev bl. a.:

» — — — Den Skole i Krejbjerg, som nu har bestaaet i to Aar, og hvis Oprettelse og Vedbliven skyldes Formandens utrættelige Virken, har bragt et ikke lidet tilfredsstillende Resultat.

Jeg anbefaler nærværende Indbydelse til alles, ogsaa til mine Embedsbrødres Opmærksomhed, forvisset om, at de med mig ville være enige om, at der her frembyder sig en ikke alene ønskelig, men ogsaa pligtmæssig Lejlighed til at virke for Oplysningens Fremme blandt vore Menigheder.«

Opraabet blev afskrevet i 4 Eksemplarer, et til hvert Herred, og skulde saa cirkulere blandt Herredets Sogneforstandere, og man bad om at faa Besked om det tegnede Beløb senest den 15. Marts 1854.

Men Bertel Nørgaard mærkede nok, at det ikke gik særlig rask med Tegningen, og han skrev da den 8. Februar 1854 en Artikel om Sagen i »Viborg Stiftstidende«. Han skriver bl. a.:

»— — Jeg har bragt i Erfaring, at en Del ikke tegner sig for Bidrag, fordi de mener, at en saa stor Sum ikke kan samles. Jeg skal da gøre opmærksom paa, at den i Forslaget brugte Form er den, som Bestyrelsen ønsker, men kan dette ikke naas, er Bestyrelsens Bestræbelser for Sagens Fremme efter en mindre Maalestok derfor usvækket — — —«.

Han udvikler dernæst videre, hvorledes Bestyrelsen vil arbejde for Sagen, selv om det ønskede Beløb ikke naas, og lægger paany Sallingboerne paa Sinde at hjælpe Bestyrelsen til Rette med denne gode Sags Fremme.

For yderligere at fremskynde Sagen indbød Bertel Nørgaard nogle Mænd af hvert Sogn til at møde hos ham den 6. Marts. De mødtes Antal var ikke stort, og det eneste Resultat af Mødet var, at Bestyrelsen blev udvidet med endnu 4 Mand, som samme Dag blev valgt. Den 28. Marts holdt den saaledes udvidede Bestyrelse et Møde. Det vedtoges, at Skolen skulde ligge i Oddense, som jo var at regne for Sallings Midtpunkt, og at Skolen skulde opføres, selv om det ikke kunde naas denne Sommer.

Planen med den af Søren Hanghøj købte Ejendom maatte man paa Grund af Omstændighederne opgive, men Bertel Nørgaard gav ikke derfor tabt. Skolen skulde rejses!

Bertel Nørgaard bliver vred.

Der kom i Foraarets Løb ganske smaat Meddelelse til Bertel Nørgaard om tegnede Bidrag. Fra Thorum var 11. Februar kommen 17 Rdl. 4 Mk. og fra Junget 9. Marts 3 Rdl. Derimod meddeltes fra Balling-Volling og fra Hem-Hindborg-Dølby, at der intet blev tegnet, og Resenboerne mente sig for fattige til at kunne være med.

I Hjerk-Harre gik det bedre. Den 20. Marts meddeltes der, at der i Pastoratet var tegnet 88 Rdl. Men med Tegningslisten fulgte en Bemærkning fra Møller Søren Harildsen Revsgaard og tiltraadt af en Del af

Bidragyderne, gaaende ud paa, »at Bidraget ikke maatte indkræves, før der mindst var tegnet 4000 Rdl., og Bidragyderne var bleven indkaldt til en Generalforsamling og havde valgt Skolens Bestyrelse«.

Denne i og for sig ikke urimelige Fordring bragte Bertel Nørgaard i Harnisk. Var Bestyrelsen maaske ikke god nok! Var der ikke valgt efter Skolens Plan, godkendt af Kultusministeriet, og havde den foretaget sig noget som helst, som ikke stemmede med Skolens Tarv!

Bestyrelsen vedtog, at den ikke kunde tage noget Hensyn til Fordringen, saa meget mindre, som den var skreven af en Mand, som ikke tidligere havde villet give noget Bidrag til Skolen.

Selvfølgelig var der Politik og personligt Uvenskab bag ved. Søren H. Revsgaard, Sallings forhenværende Stænderdeputerede, var Bertel Nørgaards politiske Modstander og vel ogsaa hans personlige Uven i Anledning bl. a. af Vej- og Brohistorien ved Vium Mølle faa Aar i Forvejen*).

Der skulde imidlertid snart komme et Tidspunkt, da Bertel Nørgaard opdagede, at Bestyrelsen dog nok ikke var saa lovligt valgt, som den kunde være.

Ved et Bestyrelsesmøde den 31. Juli 1854 blev det oplyst, at der nu var tegnet omtrent 600 Rdl., og Bestyrelsen skulde saa til at tage Bestemmelse om, hvor Skolen skulde ligge o. s. v.

Men saa trak det op til Uvejr!

Punkt 18 i Forhandlingerne begynder saaledes:

»Bestyrelsen forlangte bemærket .....«.

Der er ikke mere! Ingen Afslutning, ingen Underskrifter! Hvad der er sket, fortæller Bertel Nørgaard privat bagefter. Det var en Opposition mod ham i Bestyrelsen,

---

*) Se Historisk Aarbog for Skive og Omegn III.: »Fra Amtsraadenes første Dage«, af N. Olesen-Husted.

som gav Anledning til den bratte Afslutning. Han bad gentagne Gange de opponerende Medlemmer om at tilføre Protokollen deres afvigende Meninger, men uden Resultat.

Han skriver derpaa:

»Der hører unægtelig baade Fasthed og Overbevisning om Sagens Rigtighed til for at vedligeholde den Interesse, som er en nødvendig Betingelse for, at denne Sag kan trives og bære Frugt«.

Trods det, der er sket, kan han dog ikke, efter nøje og rolig Overvejelse, forene det med hans Overbevisning og endnu mindre med hans Følelse om, hvad der bør gøres, naar Talen er om at fremme en god Sag til Folkets fælles Bedste, at opgive Skolen.

Han sender saa en Rundskrivelse til Interessenterne i Skolen, og af den faar vi at vide, hvad Striden drejede sig om.

Bertel Nørgaard havde meddelt Bestyrelsen, at han havde gjort Bud paa »et lille Sted« i Oddense. Han forlangte ikke, at man skulde købe dette Sted, hvis man kunde enes om at købe et andet, passende beliggende, men skride til Handel mente han Bestyrelsen skulde, enten paa den ene eller den anden Maade.

Men nu gjorde de nyvalgte Medlemmer Vrøvl. To vilde ikke have med det Sted at gøre, som Bertel Nørgaard havde budt paa, og et vilde have Skolen lagt ude paa Oddense Hede, o. s. v.

Saa har Bertel Nørgaard faret i Flint. Det ene Ord har taget det andet. Det hele blev til Skænderi, og Medlemmerne forlod Mødet uden at ville underskrive Protokollen.

Men da Bertel Nørgaard har »sundet sig«, har han fundet paa Raad. Vil de nye Medlemmer ikke »makke ret«, saa maa de herud. De er jo egentlig valgt, uden at deres Valg har Hjemmel i Skolens Love, de har indgaaet paa at

arbejde for Skolens Tarv, og de modarbejder den ved deres Adfærd. Altsaa har de forbrudt deres Mandater!

Væk med dem!

I Rundskrivelsen foreslaar han, at de fjærnes, og alle Interessenterne billiger det. De stemmer dem ud med fuld Musik og sætter mere villige Mænd i deres Sted. Oppositionen er knust!

Bidrag til Skolen.

Bertel Nørgaards Ihærdighed lønnes omsider. I Løbet af Sommeren 1854 og Vinteren 1854—55 strømmer Bidragene ind fra Kommunerne, og da det endelige Resultat kunde opgøres, var der indkommen fra:

Oddense Sogn 160 Rdl., Otting 32, Tøndering 23, Durup 25, Rødding 36, Hvidbjerg 28, Lem 28, Lyby 129, Skive 35, Aasted 52, Volling 21, Rybjerg 95, Nautrup 16, Lihme 42, Vile 13, Sæby 15, Fuur 24, Thise 19, Dølby 40, Vejby 16, Selde 24, Thorum 58, Hem 37, Grønning 28, Ramsing 32, Harre 28, Brøndum 47, Haasum 63, Krejbjerg 82, Hjerk 120, Grinderslev 84, Balling 82, Junget 32, Roslev 28, Jebjerg 24, Hindborg 15, Resen 12 og Skive Landsogn 8 Rdl.

En Del af disse Indtægter skyldes større Bidrag fra Enkeltmænd i Sognene. Bidrag paa mindst 10 Rdl. var givne af:

Proprietær Eriksen, Ramsinggaard, 40 Rdl.
Gaardejer E. Boel, Lyby, 30 Rdl.
— S. Revsgaard, Vium Mølle, 20 Rdl.
— J. Thordahl, Saugstrup, 20 Rdl.
Proprietær Breinholt, Spøttrup, 20 Rdl.
Gaardejer Tang, Bajlumgaard, 15 Rdl.
Proprietær Rasmussen, Østergaard, 10 Rdl.
— Randrup, Rybjerggaard, 10 Rdl.
— Funder, Astrup, 10 Rdl.
— Grønbech, Eskær, 10 Rdl.

Proprietær Quistgaard, Jungetgaard, 10 Rdl.
Gaardejer N. Ladefoged, Lilleramsing, 10 Rdl.
— M. Andersen, Jebjerg, 10 Rdl.
— M. Ladefoged, Dølbygaard, 10 Rdl.
— J. Kr. Lønborg, Brøndum, 10 Rdl.
— B. Nørgaard, Krejbjerg, 10 Rdl.
— N. Bertelsen, Hjerk, 10 Rdl.
— Chr. Andersen, Hjerk, 10 Rdl.
— Laust N. Ladefoged, Hjerk, 10 Rdl.
— J. Thordahl, Vihøj, 10 Rdl.
— S. Espersen, Rusted Mølle, 10 Rdl.
Pastor Funk, Brøndum, 10 Rdl.

Desuden var der fra mange Gaardmænd og enkelte Præster Bidrag fra 5—10 Rdl., og mange Steder gik Bidragene ned til smaa Beløb, men »mange Bække smaa gør bred Aa«. I det hele er Indsamlingen et godt Bevis baade paa Bertel Nørgaards og hans Hjælperes Ihærdighed og paa Sallingboernes Offervillighed. Velgørende er det ogsaa at se, at ikke alene Bertel Nørgaards Venner og Meningsfæller, men ogsaa hans politiske Modstandere giver Bidrag. Man følte den Opgave, man her havde sat sig, som en Fællesopgave.

Samtidig med, at Bertel Nørgaard virker i sin Hjemegn, henvender han sig til Mænd og Institutioner i videre Kredse, og han har den Glæde at modtage enten som Gave eller rentefrit Laan i 10 Aar — hvoraf en Del senere overgaar som Gave — fra:

Grosserer Hage, København, 50 Rdl.
— Broberg, København, 50 Rdl.
— Puggaard, København, 50 Rdl.
Kammerherre Berling, København, 50 Rdl.
Pastor Grundtvig, København, 50 Rdl.
Etatsraad Westenholz, København, 50 Rdl.
Grosserer A. N. Hansen, København, 50 Rdl.

Mægler Hvidt, København, 50 Rdl.
Direktør L. N. Hvidt, København, 50 Rdl.
Greve Juel Vind Friis, Frijsenborg, 50 Rdl.
Greve Knuth, Knuthenborg, 50 Rdl.
Godsejer Tutein 50 Rdl.
Etatsraad Trap, København, 25 Rdl.
Grosserer Berm, København, 25 Rdl.
Major Dinesen, København, 25 Rdl.
Grosserer Melkior, København, 25 Rdl.
Kammerherre Oxholm, København, 25 Rdl.
Prins Kristian, København, 20 Rdl.
Justitsraad Simony, København, 10 Rdl.
Balletmester Bournonville, København, 10 Rdl.

Desuden gav Viborg Sparekasse 200 Rdl., det Classenske Fidejkommis 100 og Udenrigsministeriet et rentefrit Laan paa 400 Rdl. mod Pant i Skolen.

Alt i alt blev det, da Indsamlingen var sluttet, en Sum paa godt 3000 Rdl.

Skolen bygges og indvies.

Men inden det altsammen var kommet ind, havde Bestyrelsen skaffet sig en Ejendom til Skolebrug.

Den 10. April 1855 købte den Jeppe Lassens Sted i Oddense, Nord for Kirken, for 750 Rdl.; Byggearbejdet blev bortliciteret, Egnens Beboere tilkørte alt Materialet gratis, og ved Efteraarstid stod Huset færdigt til at tages i Brug. Der var Forhus med Bolig til Lærerne, med 2 Skolestuer og enkelte Elevkamre, og Baghus med Tørverum o. s. v. Det hele havde kostet 2623 Rdl., og der var en Beholdning paa omtrent 580 Rdl.

Den 6. Juli 1855 blev der afholdt Generalforsamling, hvortil alle Bidragyderne var indbudt, og der valgtes af disse 8 Bestyrelsesmedlemmer, nemlig: Pastor Schousboe, Oddense, Gaardejerne Bertel Nørgaard og Morten Gudik-

sen, Krejbjerg, Esper Thordahl, Lyby, Søren Jespersen, Kaastrup, og Peder Andersen, Thorum, samt Dyrlæge Poulsen, Øxenvad, og Lærer Pedersen, Durup. Bestyrelsen valgte enstemmigt Bertel Nørgaard til Formand.

Bestyrelsen afgav paa samme Tid følgende Erklæring:

»— — — Som bekendt har Skolens Bestyrelse Hjemmelsret paa Ejendommen, — men for at der ikke i Fremtiden skal opstaa Misforstaaelse, anser Bestyrelsen det nu for passende offentlig at erklære: at som Skolen er en offentlig Foranstaltning, nærmest opført som et Middel til Oplysningens Fremme eller Udbredelse i Samfundet, saaledes kan den i ingensomhelst Henseende betragtes som de nuværende eller tilkommende Bestyrelsers Ejendom — — —«.

Sidst paa Sommeren 1855 flyttede Lærer og Elever fra Bertel Nørgaards Gaard den lille Mil Øst paa til den nye Skole. Der blev afholdt Halvaarseksamen den 2. November, og samme Dag blev den nye Skoles Indvielsesdag.

Der var en lille Festlighed i den Anledning. En Del af Bidragyderne til Skolen samt nogle af Elevernes Forældre var mødt, og saa var der jo de af de gamle Elever fra Sommeren, som vilde fortsætte, samt det nye Hold Elever til Vinterskolen.

Provst M ø l l e r, Skolens Tilsynsmand, der var til Stede og holdt Eksamen, indviede den nye Skole ved en Tale, der desværre ikke kan gengives. Derimod findes opbevaret den »Choral«, som ved den Lejlighed blev sungen. Den var forfattet af Stedets Præst, Doktor S c h o u s b o e, og gik paa Melodien: Vor Gud han er saa fast en Borg. Første Del, som blev afsungen før Indvielsestalen, lød saaledes:

O, Sandheds Kilde, Lysets Væld,
for dig sig Slægten bøje.
Du kaldte os til Liv og Held
og Naade for dit Øje.
Thi til vort mørke Nord
fandt Vej dit Sandhedsord,
og Templer rejstes dig,
og Skoler vies dig,
din Ære at udbrede.

Ej fjærnt fra Kirken Skolen staar,
men sig til dennem klynge
og suger Kraft af hellig Jord,
Livshøsten at forynge.
O, over dette Tag
sving Haabets grønne Flag,
lad aarle og i Kvæld
alt fremmes skønt og vel,
send til vor Afmagt Styrke.

Og efter Talen sang man:

Nu dette Hus indviet staar
til gavnlig Kundskabs Fremme.
Lad, gode Gud, det Aar for Aar
din Naadens Kraft fornemme.
Læg den i Lærers Røst,
gyd den i Lærlings Bryst!
Sign begges fælles Id,
velsign hver stille Flid,
hør og bønhør vort Amen.

For Bertel Nørgaard har det været en stolt Dag! Her saa han Frugten af Aaringers ihærdigt Arbejde med Mund, Pen og Tanke. Men nu meldte sig jo straks en ny Opgave, den at faa Skolen til at trives vel. Det sidste Aars Tid i Krejbjerg havde det jo været smaat med Tilslutningen.

De første Aar. — Bretton og Monrad paa Besøg.

Skolen begyndte i Oddense med en Lærer, R. S. K n u d s e n, som havde været ved Skolen fra 1. November 1853 og fra Andenlærer var rykket op til Første- og Enelærer, og med 16 Elever.

Ved Foraarseksamen gav Provst Møller det Vidnesbyrd:

»— — — Jeg finder Anledning til at være tilfreds med denne Skole, idet ikke alene Læreren aflagde Bevis paa en sjælden Lærergave og megen Dygtighed, men Eleverne tillige vidner om, hvilket Maal af Kundskaber, der kan indsamles i kort Tid, og idet jeg saaledes bevidner den værdige Lærer Knudsen min fulde Anerkendelse, er det mit Haab som mit Ønske, at denne Skoles Værd maa blive mere og mere anerkendt«.

Knudsen har trods sin Ungdom — han var kun 23 Aar gammel — sikkert været en Dygtighed.

Om Foraaret 1856 faar man Andenlærer, en Seminarist K n u t z e n, men han bliver ikke længere end til November samme Aar. Den 31. Oktober 1856 var der Eksamen. Pastor H e n r i k s e n, Balling, var mødt i Stedet for Provst Møller, og han lod tilføre Protokollen:

»Paa Provst Møllers Vegne og efter hans Anmeldelse overværede jeg den 31. Oktober 1856 Eksamen i Oddense Folkehøjskole. Af de 16 Elever, med hvilke Skolen begyndte afvigte 1. Maj, var fire afgaaede til Seminariet, en paa Grund af Sygdom, og to har forladt Skolen.

De tilbageværende Elever havde alle indfundet sig til Eksamen. De med disse anstillede Prøver i de forskellige Genstande, hvori de have modtaget Undervisning, afgive meget tilfredsstillende Vidnesbyrd saa vel om Lærernes Flid og Duelighed som om Skolens Tilstand i det hele«.

Man gaar til Vinteren med 14 indmeldte Elever, med Knudsen som Førstelærer og med en H e n r i k s e n som

Andenlærer fra November til Nytaar, da han, rimeligvis paa Grund af Sygdom, maa forlade Skolen. I hans Sted ansættes en cand. polyt. Ejlersen.

Elevantallet steg i Vinteren 1856—57 til 22, og den 3. April 1857 overværede ikke alene Provst Møller, men tillige selveste Stiftamtmand Bretton i sin Egenskab af Skoleraadsformand Eksamen. De afgav denne Erklæring:

»Vi fandt, at den anstillede Prøve beviste megen Flid, saavel fra Lærerne som Disciplene, og Fremgangsmaaden saa god, som den efter Undervisningstiden og Fagenes Mængde kan forventes«.

Man mærker, at Tonen er noget reserveret. De to Visitatorer er misfornøjede bl. a. med Skolens Læseplan, og i deres Indberetning til Ministeriet lader de deres Misfornøjelse skinne igennem.

Den 22. Maj 1857 kom saa Skoledirektør Monrad for at undersøge Forholdene. Ogsaa han ankede over enkelte Ting i Planen og tog den med til nærmere Overvejelse, idet han lovede at sende sin Erklæring snarest.

Læseplanen. Monrads afvigende Mening.

Det varer Bertel Nørgaard for længe, inden Monrads Erklæring om Skolen kommer, og der kan være Fare for, at Skolen kan miste sit Statstilskud, hvis Sagen ikke gaar i Orden. Saa sender Bertel Nørgaard Bud efter Skoledirektionen for sammen med denne og et Udvalg af Bestyrelsen at lave en tilfredsstillende Plan. Provst Møller, Breum, og Proprietær Kirketerp, Grinderslevkloster, giver Møde paa Skolen den 20. Juli, og man tager Læseplanen under grundig Overvejelse.

I al Almindelighed fandt man, at Læseplanen var for svær. Saa strøg man Religion, Naturhistorie, Aritmetik og Geometri. Dernæst vedtog man følgende Plan:

I I. Klasse:

Fædrelandshistorie	6	Timer	ugentlig.
Tysk	2	—	—
Geografi	4	—	—
Dansk	12	—	—
Regning	3	—	—
Skønskrivning	3	—	—
Verdenshistorie	2	—	—
Naturhistorie	2	—	—
Kundskab til den hellige Skrift	2	—	—

36 Timer.

Med Hensyn til de to sidste »Fag« er man altsaa dog gaaet til et Kompromis.

I II. Klasse:

Fædrelandshistorie	3	Timer	ugentlig.
Tysk	3	—	—
Geografi	3	—	—
Dansk	10	—	—
Regning (især Fladeregning)	3	—	—
Skrivning	3	—	—
Verdenshistorie	6	—	—
Naturlære	3	—	—
Agerdyrkningskemi	2	—	—

36 Timer.

Man gik ud fra, at Lærerne skulde mundtlig supplere, hvad der manglede i Danmarkshistorie- og Geografibøgerne, at Globus og Landkort benyttedes i saa vid Udstrækning som muligt, og at Verdenshistorie, Naturhistorie, Naturlære og Agerdyrkningskemi meddeltes ved mundtligt Foredrag.

I det hele søgte man ved denne Revidering af Læseplanen at komme en Del bort fra de mange Lærebøger, der vel for en Del af Eleverne var en Plage, og gøre Undervisningen mere livlig ved Hjælp af det mundtlige Ord.

Bertel Nørgaard indberetter straks om det vedtagne til Kultusministeriet og beder om ligesom det forrige Aar at faa 700 Rdl. til Skolen.

16. Aug. kommer der Skrivelse fra Monrad med hans Mening om Læseplanen, og den er en Del afvigende fra Skoledirektionens.

Tysk, som Direktionen egentlig helst helt vilde haft udelukket og kun til Nød undte 2 og 3 Tm., bør efter Monrad have 5 og 6 Timer, Agerdyrkningskemi 6 og 6 Timer, ligesom Naturlære og Naturhistorie tildeles et betydeligt Timetal.

Bertel Nørgaard skriver ironisk efter at have meddelt Monrads Skrivelse:

»Disse Ytringer tjener altsaa som Bevis paa, hvor delte Meningerne kan være om en saadan Skoles Læseplan!«

Den 29. Oktober 1857 var der Efteraarseksamen paa Skolen. Provst Møller var til Stede og skrev saaledes om det, han havde hørt:

»Ved at overvære Eksamen i Oddense Højskole fandt jeg som forhen al Anledning til at være tilfreds med Lærerens, Hr. Knudsens, Flid med de ham betroede Elever, hvis Antal udgjorde 9 confirmerede og 1 uconfirmeret, som havde gjort en i Forhold til den korte Tid, de havde frekventeret Skolen, tilfredsstillende Fremgang«.

Ejlersen havde 8. Juli forladt Skolen uden Varsel og imod Aftalerne, saa Knudsen havde været ene i sidste Del af Halvaaret.

I Sommerens Løb var der bygget Bolig til en Økonom ved Skolen, man havde faaet Statshjælp til Plantning,

Skive Sparekasse havde lovet aarligt Tilskud, det meste af det rentefri Laan bliver skænket som Gave til Skolen, man har faaet Gymnastikapparater, der er fra Ministeriet skænket forskellige Undervisningsmateriel — alt ved Bertel Nørgaards Ihærdighed — og Skoleraadet har bevilget 700 Rdl. til Skolen for dette Aar.

Vinterhalvaaret begyndte med 14 Elever og med 2 Lærere, Knudsen som Første- og Seminarist S t r a n d g a a r d fra Vile — senere Lærer i Selde — som Andenlærer, og ved Foraarseksamen skrev Dr. Schousboe:

»Den 29. Marts 1858 overværede jeg paa Provst Møllers Vegne den halvaarlige Eksamen i Oddense Højskole med 14 Elever. Disse aflagde tilfredsstillende og i Reglen grundige Prøver paa Fremgang. Lærernes Flid og Duelighed var umiskendelig«.

Nu forlod Knudsen Skolen for at læse videre i København. Under smaa Forhold, tit med ingen eller ringe Hjælp, havde han i seks Aar arbejdet samvittighedsfuldt i Gærningen. Bestyrelsen paskønnede ham ved sammen med enkelte andre at give ham et Gulduhr til 40 Rdl., og Eleverne gav ham en Guldkæde.

Mangel paa Elever. Bladagitation. En Kraftanstrengelse.

En cand. theol. S ø r e n s e n fra Karby Præstegaard paa Mors rykker efter Knudsens Bortrejse ind som Førstelærer, og Strandgaard bliver som Andenlærer, men med Elevantallet er det meget smaat i Sommeren 1858, og Indmeldelserne til Vinteren kom sparsomt. I Skive Avis, som lige i denne Tid var begyndt at udkomme, klager Bertel Nørgaard sin Nød: Hvorfor kommer der dog ikke flere? Man har to duelige Lærere, der kan uddanne Eleverne til oplyste og selvstændige Statsborgere.

Han har hørt flere af Skolens gamle Elever udtale sig med Taknemlighed om, hvad de har lært, og det har bestyrket hans Haab om, at Skolen giver den Op-

lysning, som er en nødvendig Betingelse for en heldig Brug af den frie Forfatning og de fra samme udgaaede frie kommunale Institutioner.

Han var jo undertiden, naar han saa, hvor lidt Tilslutning Skolen fik, henfalden i mismodige Betragtninger og tænkt, at han muligt havde begaaet en Fejl, da han oprettede den, men naar han ser paa, hvordan Skoler af lignende Art gaar fremad i andre Egne, og tænker paa, at han har vunden Sympati og Støtte til sit Arbejde hos nogle af Danmarks bedste Mænd, saa vinder han nyt Mod. Han vil overse Modstanden og virke som forhen, men han beder saa mindelig: Send endelig Eders Børn paa Skolen her fra Egnen.

Antagelig i Samraad med Bertel Nørgaard skriver Førstelærer Sørensen en Maanedstid efter en Artikel: Lidt om Undervisningen i de højere Bondeskoler.

Maalet, skriver han, er den danske Bondestands Almenoplysning, at Bonden kan faa Øjet op for alt, hvad der rører sig uden om ham og inden i ham, kan faa Følelse for Fædrelandets Anliggender, Tro og Tillid til dets Sag, opvakt Sans for alt skønt og godt i Livet, Dygtighed til at hævde sin Stilling i Samfundet.

Kundskab maa gaa Haand i Haand med aandelig Udvikling, hvis den skal bære Frugt. Derfor ingen tankeløs Opremsning, men Tilegnelse af Indholdet af det lærte. Helst maa Eleverne være 18—20 Aar, inden de kommer paa en Højskole. De maa være saa gamle, at de kan udvikle sig selvstændigt og har Lyst og Trang dertil. Lærerne maa gøre Fagene saa tiltrækkende som muligt; der maa ikke herses med mange Aarstal og Navne, og man maa ikke binde sig til en bestemt Haandbog.

Det bliver ogsaa noget smaat med Elever til Vinterhalvaaret. Strandgaard forlader Skolen til November, der antages en Th. Schou, en Mand uden Eksamen, og

Sørensen »siger op« til 1. Maj 1859 for at gaa over til Præstevirksomhed.

Bertel Nørgaard og Styrelsen følte mere og mere Ulemperne ved at skulle skifte Førstelærer. Bare man kunde faa fat i en Mand, som vilde gaa op i Gerningen, vie den sine Kræfter gennem hele Livet.

Men saa maa man sørge for en større Løn, saa Førstelæreren kan ernære en Familie, man maa sørge for, at han kan faa nogen Pension, naar han er opslidt i Skolens Tjeneste o. s. v. Man gør en Kraftanstrengelse.

Den 5. December 1858 slutter Bertel Nørgaard Akkord med B e r t e l s e n, Seminarist fra Skaarup 1856, og siden til nævnte Dato studerende i København*), om at blive Førstelærer ved Skolen fra 1. Maj 1859 med en Løn af 600 Rdl., Bolig og Brændsel.

Bertel Nørgaard skriver derom:

»— — — Han fæstes i den Hensigt ikke alene at virke for Skolen, hvad der med en duelig og nidkær Lærers Iver og Flid kan virkes i Læretimerne, men tillige med det Formaal for Øje ved en længere Virksomhed at ville gøre sit Bedste for Skolens Fremme og derfor saavel mundtlig som skriftlig at arbejde hen til at vække saavel Ældres som Yngres Opmærksomhed for Nytten og Nødvendigheden af Skolens Virksomhed for Nutid og Fremtid.

Der er ikke truffen detaillerede Bestemmelser med Hensyn til Bertelsens Pligter og Rettigheder, da man haaber, han gaar ind i Stillingen og vil betragte den som en Opgave, sin Opgave, sin Livsgerning i Fremtiden og selvfølgelig vil kunne faa en væsentlig Indflydelse paa Gangen i Undervisningen og paa hele Skolens Virksomhed.

---

*) H. C. V. G. Bertelsen, 1. Karakter med Udmærkelse fra Skaarup Seminarium Aar 1856. Monradist med »Mg.« 1859. Senere Skoleinspektør i Aarhus.

Der haabes saa, at det moralske Baand, der skal knytte den nye Lærer til Skolen, maa blive stærkt, saa der ikke behøver at blive fastsat bestemt Tidsrum for Ansættelsen. Ved fælles Bestræbelser fra Bertelsens og Bestyrelsens Side skal det nok gaa. Med Hensyn til det pekuniære vil Bestyrelsen være villig til at strække sig saa vidt, som det behøves, saa Bertelsen kan blive ved Skolen, om han stifter Familie, og med Hensyn til Pensionen haaber man, at Skoleraadet, naar den Tid kommer, vil vise sig velvilligt«.

Bertel Nørgaard slutter saaledes:

»— — — Og saaledes er denne Overenskomst sluttet i Tillid til, at den forudsatte fælles Bestræbelse vil lykkes, og at trofast Virken for en god Sags Fremme ikke med Tiden vil komme til at savne en passende Paaskønnelse!«

Desværre skulde ogsaa dette, som her begyndtes med saa godt Haab, blive en Skuffelse for Bertel Nørgaard.

Nye Love for Skolen.

Inden vi forlader Aaret 1858 skal nævnes, at Skolen dette Aar faar nye Love. Den første Lov, dateret 6. Juli 1851, har ikke staaet til Raadighed ved Udarbejdelsen af Skolens Historie, men Loven af 1858 er ved et Tilfælde skaffet til Veje, og da den jo giver et Billede af, hvorledes man tænkte sig en Højskole ledet her i de Dage, aftrykkes den her i sin Helhed:

§ 1.

Skolens Hensigt er at give Ungdommen en billig Lejlighed til at erhverve en saadan almindelig folkelig Dannelse, som maa anses nødvendig under vor nuværende friere Samfundsforhold.

§ 2.

For at kunne blive optagen paa Skolen fordres i Reglen: 1) at Vedkommende er confirmeret; 2) er i Besiddelse af de Kundskaber, der kan forlanges af dygtige Drenge i og ved Confirmations-Alderen; 3) kan paa Forlangende fremlægge tilfredsstillende Beviser for Flid og Sædelighed.

Anmeldes der flere Elever, end der paa een Tid kan antages, har Bestyrelsen i Forening med Lærerne ved en Adgangsprøve med Stemmeflerhed, hvor Formandens paa Grund af Stemmelighed gør Udslaget, at bedømme, hvilke af disse der først skulle antages, dog af lige Dygtighed nyde de Ældre Fortrin for de Yngre.

§ 3.

Undervisningen fortsættes stadig hele Aaret igennem, med Undtagelse af 3 a 4 Uger i Høsten og 3 a 4 Uger i Sædetiden, samt nogle enkelte Dage i Paaske- og Juletiden.

§ 4.

Eleverne skulle stadig benytte de Undervisningstimer, som ved de midlertidige Bestemmelser nærmere er fastsatte, føre en ulastelig og sædelig Vandel og iøvrigt holde dem Skolens Love efterrettelige. I Tilfælde af gentagne og grove Brud derimod, har Formanden, saa hastig han af Lærerne eller Andre derom er underrettet, med de øvrige Bestyrere at bedømme, hvorvidt de Vedkommende strax bør udvises af Skolen.

§ 5.

Der afholdes i Slutningen af hvert Aars Marts og October Maaneder en offentlig Examen, hvorom det fornødne af Formanden med mindst 8 Dages Varsel bekendtgøres i et i Districtet læst Blad. Enhver Elev, som

afgaar fra Skolen, kan forlange sig meddeelt en Attest, som udstædes af Skolens Lærere.

§ 6.

Ved Examens Begyndelse have Lærerne at meddele Bestyrelsen og andre Vedkommende en skriftlig Oversigt over, hvad der i hver Classe er læst i det sidste Halvaar. Læreren examinerer i det, som af Vedkommende maatte opgives, og først naar Examinationen er endt, er det tilladt Andre i al Korthed at rette Spørgsmaal til Eleven. Censorerne give Character for de enkelte Fag, og efter endt Examen sammenlægges disse Characterer til en Hovedcharacteer, som strax derefter bekjendtgjøres.

§ 7.

Skolen stilles under en Bestyrelse, der i Reglen dannes af 8 i Salling bosiddende Mænd, som vælges tilligemed tvende Supplecanter af en Generalforsamling paa 4 Aar ad Gangen, og fratræder med Halvdelen hvert andet Aar, som første Gang skeer ved Lodtrækning. Disse 8 Bestyrelses-Medlemmer vælges med simpel Stemmefleerhed, hvortil Alle, som have ydet Bidrag til Skolen, have Stemmeret, og have med fornødent og mindst 8 Dages Varsel mundtlig paa den bestemte Tid og Sted at afgive deres Stemme, som strax optegnes af Bestyrelsen. Have Flere ligemange Stemmer, gjør Lodtrækning Udslaget.

Saasnart dette Valg er fuldendt, har den fungerende Formand at foranstalte, at de valgte Medlemmer vælger af deres Midte en Formand. Have Flere ligemange Stemmer, stemmes der om paa disse; men skulde paa den Maade ingen Pluralitet af Stemmer fremkomme for noget Medlem, er den ældste af dem, der havde ligemange Stemmer, Formand. Formanden fratræder ved hvert Aars October Møde, og har stedse i samme Møde at foranstalte

Valg af en Formand for det kommende Aar. Den fratrædende kan gjenvælges.

§ 8.

Finder Majoriteten af den saaledes valgte Bestyrelse det nødvendigt og hensigtsmæssigt at supplere sig med Medlemmer fra fjerne Kredse, er denne berettiget til at vælge 4 Mænd for et Tidsrum af indtil 2 Aar ad Gangen, som da har Sæde og Stemme i Bestyrelsen, saa ofte de give Møde, og med hvem Formanden træder i samme Forbindelse som med de andre Bestyrere; dog har Formanden kun at indvarsle disse Medlemmer til Bestyrelsesmøder, naar Spørgsmaal af overordentlig Vigtighed skal afgjøres.

§ 9.

Formanden har, hver Gang nye Valg er foretaget, snarest muligt at affordre de valgte Medlemmer en skriftlig Erklæring om, hvorvidt de ere villige til at modtage Valget og udføre de dem som Bestyrere paaliggende Pligter, hvilke Erklæringer indføres kortelig i Skolens Forhandlingsprotokol. Skulde Nogen, paa hvem et Valg efter §§ 7 og 8 er falden, undslaae sig for at modtage samme, indtræder, forinden nye Valg foretages, de valgte Supplicanter; dog kan Foretagelse af de i § 8 nævnte Suppleringsvalg udsættes til næste Bestyrelsesmøde.

§ 10.

Formanden berammer Bestyrelsens saavel ordinaire som ekstraordinaire Møder og foranstalter Medlemmerne dertil sammenkaldte. Han leder Forhandlingerne i Møderne, fører Forhandlingsprotocollen og sørger for, at alle Beslutninger nøiagtig tilføres. Ligeledes foranstalter han Udførelsen af alle Beslutninger og besørger Correspondancen; dog kan Formanden i enkelte Tilfælde overlade Udførelsen og Correspondancen til en anden af de

efter § 7 valgte Medlemmer, hvorom en Bemærkning bliver at tilføre Forhandlingsprotocollen. Endelig opbevarer Formanden Protocoller (Skolens Fundats af 4de April 1852 med flere Datoer, bestaaende af 7 ligelydende Afskrifter af Love for Fonden, fortiden for Capital 1952 Rd.) samt andre Papirer, som vedkommer Skolen, og er ansvarlig for, at Fondens Midler ikke anvendes paa anden Maade, end der i Fundatsen er foreskreven, eller forekommer ved nogen ham tilregnelig Aarsag. Ligeledes har Formanden at affatte de aarlige Regnskaber, som undersøges af tvende af Bestyrelsen valgte Revisorer, forinden de fremlægges til en endelig Vedtagelse.

§ 11.

Ingen Beslutning kan tages af Bestyrelsen, naar ikke Halvdelen af de efter § 8 valgte Medlemmer efter Indvarsling have givet Møde; i Tilfælde af Stemmeflerhed ansees den Mening, for hvilken Formanden erklærer sig, for Fleerhedens. De mødte Medlemmer ere pligtige at underskrive Protocollen, ligesom ogsaa berettiget til at faae tilført de Bemærkninger, hvortil de finder dem foranlediget.

§ 12.

Den efter § 7 valgte Bestyrelse paaligger det at sørge for, at Skolen opfylder sin Bestemmelse. Den modtager og anvender alle Indbetalinger til Skolen, fører et stadigt Tilsyn med hele Anstalten og samles i Reglen een Gang hver tredie Maaned, eller saa ofte som dertil gives Anledning eller af Halvdelen af dens Medlemmer begjæres. Den har især at sørge for at opmuntre dem af den mandlige Ungdom, som dertil ansees skikkede, til at deeltage i Underviisningen, ligesom det ogsaa maa være den magtpaaliggende at fremme Skolens Vel ogsaa i oeconomisk Henseende. Den er berettiget til at oprette Fripladser og Legater for mindre formuende Elever med de Midler, der

saaledes indkommer, med mindre det af Giverne udtrykkelig er bestemt til at gjøres rentebærende; i saa Tilfælde har den at sørge for at sikre Capitalens Opbevaring paa samme Maade som i § 10 er bestemt om Fundatsens Midler, og kun Renterne bliver da at anvende efter de Regler, som er bestemte for andre frivillige Gaver. Størrelsen af Bidraget saaavel som Givernes Navne bliver at indføre i Skolens Forhandlingsprotocol. Den bestemmer saaledes Alt i Overeensstemmelse med nærværende Lov og indsender til Undervisningsministeren og Skoleraadet et aarligt Budget for Skolen og offentliggjør Skolens Regnskaber paa samme Maade som andre Bekjendtgørelser Skolen vedkommende. Den antager og afskediger Lærere, hvilket skeer saavel fra Bestyrelsens som Lærernes Side ved gjensidig Opsigelse med et halvt Aars Varsel. Den overværer alle Examiner og vælger af dens Midte nogle Medlemmer som Censorer ved samme, hvori saavel Regjeringens som Skoleraadets Delegerede ogsaa er berettiget til at deeltage.

§ 13.

Den efter nærværende Lov dannede Bestyrelse har at overtage de dem efter samme paalignede Pligter uden Betaling, dog nyder Formanden af Skolens Kasse Erstatning for, hvad der medgaar til Skrivematerialier, Porto og Budsendelse m. v., for hvilke han har at aflægge aarligt Regnskab.

§ 14.

Skulde Uenighed opstaae imellem Bestyrelsens Medlemmer Skolen vedkommende, afgjøres Spørgsmaalet med Stemmefleerhed overeensstemmende med § 11. Reises der Klage over Bestyrelsen eller enkelte af dens Medlemmer fra de Skolesøgendes eller Bidragydernes Side, er Formanden, saafremt han ikke ved Oplysninger om Forholdet kan bevirke Sagen bilagt, pligtig til inden 4 Uger efter, at en saadan Klage er ham skrivtligt meddelt,

offentlig at indbyde Bidragyderne til et Møde paa Skolen, hvor han da, og om Klagen er over Formanden et andet Medlem af Bestyrelsen har at fremlægge Sagen til Mægling, og bliver Spørgsmaalet, i Mangel af mindelig Forening at afgjøre ved simpel Stemmefleerhed af de mødende Medlemmer, hvor dog Formandens eller den, der fungerer i hans Sted, paa Grund af Stemmelighed gjør Udslaget. Angaaer Klagen Beskyldninger for Uredelighed, bliver Sagen, naar den ikke paa ovenanførte Maade kan bilægges i Mindelighed, med de tilstedeværende Oplysninger at indanke til Domstolenes Afgørelse for Skolekassens Regning.

§ 15.

Fremkommer Forslag til Forandringer i eller Tillæg til nærværende Lov, enten fra Bestyrelsen eller Bidragyderne, skal disse meddeles Formanden skriftlig og i Lovs Form. Formanden har da i næste Bestyrelsesmøde, efter at et saadant Forslag er fremkommet, at bringe samme under Forhandling og Afstemning. Billiges Forslaget af ¾ Dele af Bestyrelsens Medlemmer (§ 7), sammenkaldes en Generalforsamling, som ved Behandling og Afstemning med simpel Stemmefleerhed af de mødende Medlemmer afgjør Sagen. Vedtages Forslaget, træder samme straks i Kraft.

§ 16.

Saaledes er foranstaaende Lov for Folkehøiskolen i Oddense ved en Generalforsamling den 29de Marts 1858 vedtaget, og har Bestyrelsen og Lærerne saavelsom enhver Anden, der staar i Forbindelse med Skolen, at rette dem efter de i samme foreskrevne Bestemmelser, saalænge som den ikke paa lovmæssig Maade (cfr. § 15) forandres. Dog er Bestyrelsen (§ 7) alene berettiget til at vedtage Forandringer i de efterfølgende midlertidige Bestemmelser med sædvanlig Majoritet af de mødende Medlemmer, dog at Skoleraadets Delegerede, ifølge Raa-

dets Beslutninger af 22de Mai 1857 den 36te Forhandlingspost, indvarsles, naar Spørgsmaalet angaaer Forandringer i Læseplanen eller i Underviisningens Gang.

§ 17.

Samtidig med denne Lovs Vedtagelse træder Skolens ældre Love af 6te Juli 1851 ud af Kraft.

Aaret 1859—60. — Strid og trange Tider.

Aaret 1859 blev et mørkt Aar i Skolens Historie.

Den 1. April var der Foraarseksamen. Af Skolens 11 Elever fra Vinteren var der mødt 8, som aflagde Prøve i de forskellige Fag, men hverken Provst Møller eller nogen i hans Sted havde givet Møde.

Der var kun 5 Elever til at begynde Sommerskoien med, og det var jo for lidt til to Lærere. Bertelsen begyndte at holde Skole 3. Maj, og den 10. Maj rejste Andenlærer Schou »efter Opsigelse«. Han fik dog Løn til 10. Juni »derunder indbefattet 4 Rdl. 5 Sk., som han som Følge af Fattigdom havde bedt om«.

Læseplanen tilfredstiller ikke Bertelsen, og i Samraad med Bestyrelsen skrider han til at faa den forandret. Der bliver sendt Bud til Skoledirektionens Medlemmer, som havde med Skolens Forhold at gøre: Provsterne Møller og B e n d i x samt Proprietær Kirketerp om at give Møde paa Skolen den 6. Maj. Provsterne møder ikke, men Møller sender et Brev, hvori han antagelig har dels protesteret mod Mødets Afholdelse, dels fremsat sine Tanker om Forandring af Læseplanen.

Bertelsen har inden Mødet udarbejdet en ny Læseplan. Denne bliver forelagt Mødets Deltagere og vedtaget. Der var dog saa smaa Afvigelser fra den gamle Plan, at man vel lige saa godt kunde have arbejdet videre efter den. Men Bertel Nørgaard vilde have, at den nye Mand skulde have alt efter Ønske. Saa fik Provsterne sige, hvad de vilde!

Foreløbig siger Provst Møller intet, men han møder heller ikke til Efteraarseksamen og sender ingen i sit Sted. I Skrivelse til Bestyrelsen, dateret 27. Oktober — Eksamen havde været afholdt 26. Oktober — meddelte han, at han ikke vilde give Møde ved Eksamen, da Bestyrelsen ikke havde taget Hensyn til hans Skrivelse af 5. Maj s. A.

Bestyrelsen havde fra 1. November d. A. fæstet en Andenlærer, en Seminarist Grarup, og han og Bertelsen begyndte at holde Skole for omtrent en halv Snes Elever. Det viste sig imidlertid, at Grarup »ikke er sit Kald voksent«, han bliver opsagt, indgaar paa at rejse først i Januar Maaned 1860, og der fæstes en ny Mand, en Lærer Dalstrøm, fra 19. Januar til 1. Juni 1860.

Ved Aarskiftet forelaa fra Ministeriet en Skrivelse, hvori det tilkendegaves Bestyrelsen, at Ministeriet paa given Foranledning fra Direktionen bestemt maatte hævde, at Direktionen for at kunne øve sit Tilsyn med Skolen maatte have Ret til at forlange Eksamenen afholdt paa en for sig belejlig Tid.

Bestyrelsen beder sig saa nærmere meddelt, om Ministeriets Skrivelse er at forstaa saaledes, at Direktionens Bestemmelser om Eksamenens Afholdelse ikke er begrændsede ved Skolens Love.

Dertil svarer Ministeriet, at det ikke har tilsigtet nogen Forandring eller Tilsidesættelse af Skolens Love, men kun har villet ordne Forholdet til Direktionen derhen, at Dagene for Eksamenernes Afholdelse burde bestemmes efter Samraad med denne.

Saa gik Tiden til hen paa Foraaret 1860. Da skrev Bertelsen til Provst Møller og til de tre andre Mænd, der af Skoleraadet var udnævnt til Skolens Tilsynsmænd, at man gerne vilde have Eksamenen den 29. Marts. Provst Møller skrev, at han ikke kunde møde den Dag, men haabede, han kunde møde den 23. Marts.

Man satte saa Eksamenen til 23. Marts, men Provst Møller mødte ikke og sendte Dr. Schousbye i sit Sted. Han gav følgende Erklæring:

»Den 23. Marts 1860 mødte jeg paa Hr. Provst Møllers Vegne ved Eksamenen i Oddense Folkehøjskole, hvortil indfandt sig 14 Elever. Indtrykket af Eksamenen var i det Hele gunstigt og godtgjorde, at den begavede og flittige Elev under Skolens nuværende Tilstand kan gøre ønskelig Fremgang, da tillige Lærerkræfterne ere meget gode og Lærerne samvittighedsfulde«.

Proprietær Kirketerp og Consul Friis var mødte til Eksamen. De blev anmodede om at afgive Erklæring til Protokollen om Skolens Tilstand. Det vilde de ikke. De blev adspurgte, hvorfor Skoleraadet paa et Andragende fra Højskolen til Ministeriet om at faa nogle kemiske og fysiske Apparater havde skrevet, at det under Skolens nuværende Tilstand ikke fandt Anledning til at bevilge den nogen som helst Understøttelse.

De svarede, at de vidste ikke bedre, end at Skolen paa dette Tidspunkt kun havde 4—5 Elever. Bestyrelsen konstaterede da, at Skolen var vel forsynet saa vel med Lærere som Elever paa det Tidspunkt, da Raadet afgav sin Erklæring, saa denne var aldeles ugrundet.

Bertel Nørgaard har været i Harnisk den Dag, og det har sikkert gaaet varmt til. Der blev samme Dag indsendt en Forespørgsel til Raadet om dets Forhold samt udtalt Misfornøjelse med, at Provst Møller ikke trods det, at han havde faaet Eksamensdagen forandret for sin Skyld, tog Anledning til personlig at give Møde.

Samtidig skriver Bertel Nørgaard privat til Skoledirektør Witt, beretter om Skolens Tilstand og beder om, at Skoleraadets Holdning og dets Bemærkninger ikke maa skade Skolen. Og han var der en mere formaaende Mand end Skoleraadet: Højskolen faar fysiske og kemiske Apparater for 200 Rdl.

Striden var dog ikke dermed forbi.

Skoleraadet maa jo til »at feje for sin Dør«, gøre Rede for, hvad det har ment med sine nedsættende Udtalelser om Skolen. I Skrivelse til Ministeriet udtaler det, at det med Skolens »slette Tilstand« har ment, at Bestyrelsen manglede Evne og Indsigt til at lede Skolen. Ledelsen var altfor planløs.

Skrivelsen gaar til Bestyrelsen, og den bliver ikke mildere stemt deraf. I en længere Skrivelse, høflig i Formen, men med en Understrøm af Forbitrelse, spørger den saa Skoleraadet, om dette da vil overtage Styrelsen af Skolen, da Bestyrelsen i saa Tilfælde er villig til at træde i Forhandling med Raadets Repræsentanter om Overdragelsen.

Hen paa Foraaret 1861 kommer der Svar fra Raadet. Det vil ikke overtage Skolen.

Til den kedelige Strid med Skoleraadet kommer dette, at Bertelsen vil rejse fra Skolen. Faa Elever var der — Sommeren 1860 kun 3 (!) — Strid og Uro paa flere Maader, Usikkerhed med Hensyn til Skolens Fremtid. En Mand som Bertelsen kunde vente sig en økonomisk set langt bedre Stilling ad anden Vej — og han ymter om, at han vil søge bort.

Bertel Nørgaard bliver, da Rygterne kommer ham for Øre, meget ked deraf og tillige noget vred, da han synes, Bertelsen ikke, efter den Forhandling, der var gaaet forud for hans Ansættelse, har moralsk Ret til saaledes at forsvinde. Der foregaar en Tid en nogen pinlig Forhandling mellem Bertelsen og Bestyrelsen, men da han ikke vil gaa ind paa at binde sig til en bestemt Tid, bliver Bestyrelsen nødt til at sige ham op til 1. November 1860, og der fæstes en Seminarist J e n s e n, som har taget Udmærket duelig fra Lyngby Seminarium, Aar 1855, og derefter har studeret videre i 2½ Aar i Køben-

havn paa det monradske Kursus*). Han skal have 450 Rdl. aarlig, men bliver han i tre Aar, faar han 600 Rdl. aarlig.

Ved Efteraarseksamen var Provst Møller mødt og skrev i Protokollen:

»Aar 1860, 29. Oktober, overværede Undertegnede Eksamenen i Oddense Højskole med 3 Elever, som havde besøgt Skolen i indeværende Sommer. Fremgangen i det Hele vidnede om Lærernes Flid og Duelighed«.

Aarene 1861—62. — Bertel Nørgaards Død.

Skolen har Vinteren 1860—61 13 Elever og to Lærere: Jensen og D a l s t r ø m. Tysk bliver efter Jensens Ønske frit Fag, og Landbrugsfagene tager de Timer, som derved bliver til overs.

Ved Foraarseksamen skrev Dr. Schousboe:

»Den 20. Marts 1861 afholdtes den halvaarlige Eksamen i Oddense Højskole, hvis Elevantal i Semestret har været 13. Efter Provstens Begæring mødte jeg og overværede Eksamenen med stor Fornøjelse, saavel formedelst den særdeles gode Fremgang, Eleverne havde gjort i forholdsvis kort Tid, som formedelst den umiskendelige Dygtighed og Nidkærhed, Lærerne har lagt for Dagen«.

Sommeren 1861 var der 12 Elever paa Skolen, og Vinteren derefter 16, saa det gaar atter opad. Pastor Schousboe er igen i Provstens Forfald Censor ved Foraarseksamen 1862 og udtaler sig rosende om Skolens Tilstand.

Der var ved Skolen en Økonom, en Skrædder Møller, antaget 1855. Han skulde for 20 Sk. daglig give Lærerne og de Elever, som boede paa Skolen, Kosten. I Aaret 1859 var dog Prisen pr. Dag paa Grund af Dyrtiden forhøjet til 22 Sk. I Aaret 1862 forelaa der imidlertid Klager fra Lærerne over Økonomen, og disse viste sig at være be-

*) Senere Direktør for Bureau »Ceres«, R. p. p.

grundede. Paa Forslag af Førstelærer Jensen overtog denne selv Økonomien ved Skolen.

Man søgte dette Aar det Classenske Fidejkommis om en Gave af 4—500 Rdl. til at købe Jord for, men Andragendet blev nægtet. Institutionen har da ogsaa gennem alle Aarene skænket 30 Rdl. aarlig til uformuende Elever. I Aarene 1853—58 var Pengene uddelt til 14 Hus- og Boelsmændssønner i Portioner fra 2—15 Rdl. 10 Rdl. 48 Sk. var skænkede til 3 uformuende Gaardmænds Sønner. Fra Sorø Akademies Midler faar man gennem Skoleraadet 700 Rdl. aarlig, 100 Rdl. faas af Skoleraadet, fra Enkeltmænd kommer der Gaver. Ingemann skænker sine historiske Romaner, en Mand i Lime giver en Pumpe. Bertel Nørgaard er »om sig« alle Vegne, og hans finansierer Skolen godt.

Elevernes Skolepenge var stadig de samme: 10 Rdl. aarlig, 5 for Sommeren, 5 for Vinteren. En Del Elever blev der kun om Vinteren, men der var da ogsaa enkelte, som blev der over et Aar, idet de der tog deres Forberedelse til Optagelse paa et Seminarium.

I de sidste Aar af Bertel Nørgaards Tid valgtes en Del af Bestyrelsen for Skolen udenfor Salling. I Aaret 1859 valgtes saaledes Jens Willemos i Vejrum, Markvor Christensen i Torp paa Mors, Hans Vestergaard, Alsted, Mors, samt Rasmus Paarup i Tastum. Man vilde derved drage Elever fra fjærnere Egne til Skolen.

Den 30. September 1862 var der Bestyrelsesmøde paa Skolen, og Bertel Nørgaard valgtes enstemmig til Formand.

Ved Efteraarseksamen skrev Provst Møller:

»29. Oktober 1862 overværede jeg Eksamen i Oddense Højskole, hvor de konfirmerede Elevers Tal udgjorde 5 og de ukonfirmeredes 4. Uagtet Undervisningens Tilstand i det hele taget vidnede om Lærernes Flid, lod

dog Dansklæsning og Hovedregning en Del tilbage, ligesom der ogsaa viste sig en Del Usikkerhed i Verdenshistorie og Geografi«.

Det er sidste Gang, Provst Møller møder paa Skolen. Schousboe og Pastor Matzen, Roslev, er hans Stedfortrædere i de Par Aar, han endnu lever.

Bertel Nørgaard var ikke til Stede ved Eksamen. Han var som Landstingsmand i København, blev sidst i Oktober Maaned indlagt paa Frederiks Hospital, lidende af en ondartet Lungebetændelse, og døde der den 31. Oktober.

»Viborg Stiftstidende« skrev om ham med Hensyn til hans Arbejde for Højskolen:

»— — — Han var en i sin Stilling vel oplyst Mand, som efterhaanden ved megen Flid havde tilegnet sig en Del Kundskaber, men han indsaa godt, at der i den Retning skortede ham paa meget, og dette var vel Bevæggrunden til, at han for ca. 11 Aar siden stiftede Højskolen i Oddense, som han vedblivende omfattede med en levende Interesse. Vi mindes saaledes, at han engang ytrede til os: »Mine yngre Aar gik desværre bort for mig, uden at jeg havde Lejlighed til at erhverve mig et Grundlag af Kundskaber, hvorpaa jeg senere kunde bygge, og som jeg nu ofte lider under. Jeg skal imidlertid ikke undlade at virke for, at de unge i den Egn, hvori jeg bor, gives Lejlighed til at berige sig med Kundskaber, thi kun ved at være i Besiddelse deraf bliver de i Tiden uafhængige Statsborgere og skikkede til at deltage i det offentlige Liv.«

Denne Udtalelse lægger vi hans Standsfæller i Salling paa Sinde, idet en mindre Interesse end hidtil fra disses Side for Højskolen i Oddense let i Tiden kan have dens Ophævelse til Følge.«

Og 4. December 1862 skrev en af Skolens gamle Elever en meget sympatetisk Artikel om ham i »Skive

Avis«. Efter at have omtalt, hvorledes Højskolen ved Bertel Nørgaards Iver og Udholdenhed er bleven holdt oppe, fortsætter Forfatteren:

»— — — Nu er han død, og Skolen har saaledes mistet sin bedste Støtte, — men jeg anser Skolens Bestaaen for en Æressag for Salling. — Jeg opfordrer alle Venner af sand Oplysning til at virke for den. Navnlig gælder den Opfordring de Elever, der ligesom jeg føler at have haft Gavn og Glæde af den Oplysning, som der er bleven os til Del. Derved skænker de bedst Bertel Nørgaard en Paaskønnelse; thi Oprettelsen af Oddense Højskole bør i Sandhed regnes ham til stor Fortjeneste«.

Livet paa Skolen.

Om Højskoleliv i den Forstand, som vi nu kender det, var der ikke Tale, hverken i Krejbjerg eller Oddense. I Krejbjerg boede kun Lærerne, ingen af Eleverne, paa Skolen. Enten havde Eleverne deres Hjem i Nærheden og boede i dette under Skoletiden, eller ogsaa havde Forældrene, hvis Børn havde langt til Skolen, tinget disse ind hos Gaardfolk i Egnen omkring Skolen. I Oddense boede kun Lærerne og ganske enkelte Elever — der var kun Plads til 4—5 — paa Skolen, Resten hos Beboerne i Egnen, nogle endog indtil en Mil borte. Der kunde selvsagt ikke udenfor Skoletiden være noget Samliv mellem Eleverne indbyrdes eller mellem disse og Lærerne. Inderligt Venskab og Kammeratskabsforhold, der holdt sig ud over Skoletiden, stiftedes næppe, og den gode Indflydelse, det nøje Samliv kan have paa den enkeltes Personlighed, kom Eleverne ikke ind under.

I »Midlertidige Regler og Iagttagelser mellem Lærerne og Eleverne« gives der straks i Krejbjerg Anvisning paa, hvorledes Tonen paa Skolen skal være. »Det er en Forudsætning«, hedder det, »at Bestyrelsen vil antage saadanne Lærere, som ved beskeden Opførsel og

lærerig Omgang vil søge at skaffe sig den Agtelse, som kan give Undervisningen den sande Virksomhed og Kraft«.

I Lærernes Forhold til Eleverne maa de rette sig efter disses Fatteevne og Gemytstemning samt vogte sig for ublid Behandling af dem, dog uden at glemme deres Værdighed og Anseelse som Lærere. De skal agte paa, at Eleverne hilser dem staaende, naar de kommer ind i Skolestuen, og naar de forlader den.

Elevernes og Lærernes Forsømmelser skal bogføres med Anmærkning om Grunden!

Ved hver Maaneds Slutning fik hver Elev Karakter i de enkelte Fag. Efter Summen af disse fik han Nummer i Klassen og beholdt dette for næste Maaned.

Her skal som Prøve afskrives en Side af en Karakterbog, tilhørende J. Kristensen af Østerhærup, som var Elev fra 1. Novbr. 1854—1. Novbr. 1855, det første Skoleaar efter Flytningen til Oddense:

October 1855:

Religion	ug.	R. S. Knudsen.
Dansk Stil	mg ×	
Tysk	ug.	
Fædrelandshistorie	ug.	
Dansk Gramatik	ug ÷	
Verdenshistorie	ug.	
Dansk Læsning	ug.	
Geometri	ug.	
Aritmetik	ug.	
Geografi	ug.	
Regning	ug.	
Naturhistorie	ug.	
Skønskrivning	mg.	
Flid	ug.	
Opførsel	ug.	
Gl. Nr. 1. Ny 1.		
Points 87.		

Forevist for v. Bracht.

Helt kuriøst er det, at Jens Kristensen har bag i Bogen afskrevet Titlerne paa de Love, som Kongen i Vinterens Løb har stadfæstet. Det var efter Bertel Nørgaards Hoved. De vordende Statsborgere skulde kende Landets Love. Men disse har sikkert næppe kunnet interessere unge Svende i 15—18 Aars Alderen. Og ældre var en Del af Eleverne ikke.

En af Eleverne fra de Aar har for faa Aar siden givet en Skildring af sit Ophold paa Skolen, saadan som han efter de mange Aars Forløb mindes det, og selv om han, der er en ny Tids Højskolemand, vel overdriver noget, saa er hans Skildring et interessant Vidnesbyrd om, hvorledes et »Højskoleophold« i Oddense har aflagret sig i hans Hukommelse. Altsaa:

Peder Bukh fortæller:

»I Foraaret 1856 kom jeg paa Højskolen i Oddense i Salling, og dette gik til paa en egen Maade. Da min Fader blev opmærksom paa, at en Skole for den konfirmerede Ungdom var begyndt der, troede han straks, at der var Lejlighed til at give os det, han kaldte »den bedste Arv«, og min ældste Broder blev udrustet til at rejse. Han fik de Bøger, som skulde bruges, og det var mange, bl. a. ogsaa en tyk, tysk Læsebog. Alt gik efter den gamle Metode: tykke Bøger og lange Lektier«.

Det løber rundt for Broderen, han lider af Hjemve, rejser hjem, og Peder Bukh, som da kun er tolv Aar, bliver sendt i hans Sted. Han længtes ikke og er stolt af de mange Bøger.

Han fortsætter saa igen:

»Paa denne Skole var jeg saa et Aar og senere efter min Konfirmation et halvt Aar, og noget fik jeg vel ud af det. — De historiske Ting kunde jeg ikke faa Sans for. — Jeg havde ikke Begreb om, hvad disse gamle Ting kom

mig ved. Bedre gik det med Matematik og Fysik. Af den store tyske Læsebog kan jeg endnu huske nogle enkelte Ramser, uden at jeg dog ved, hvad de betyder.

For at opretholde Ordenen paa Skolen var der givet en Mængde Regler, hvorefter det hele skulde gaa. Overtrædelse af disse Regler straffedes med Bøder. Hver Maaned valgtes et Tilsyn eller Bestyrelse, hvoraf en skulde være Formand. Det kunde jeg nok forstaa var noget stort, og hvad hans Bestilling var, blev jeg snart klog paa, men hvad en Suppleant, en Sekretær eller en Kasserer var, det blev jeg ikke klog paa, skønt jeg hver Maaned var med til at vælge.

Bøderne var 2—4—8 Skilling, alt efter Forseelsens Størrelse. Man kunde idømmes Bøder f. Eks. for at komme for sent til Undervisningen, for at gaa med Huen paa i Skolestuerne, for Forstyrrelser i Undervisningstimerne eller andet lignende. Ogsaa for at bande var der Bøder; de smaa Eder kostede 4 og de store 8 Skilling Stykket.

Der blev givet Karakter for de forskellige Fag hver Dag, og de blev talt sammen for hver Maaned og indført i en Karakterbog. Summen af disse Karakterer bestemte vor Plads i Skolen. For Flid og Opførsel gaves ogsaa Karakter, og Bogen blev for hver Maaned sendt hjem til Fader, for at han kunde se, hvordan det gik. Eksamen holdtes hvert Halvaar. Da var Skolens Bestyrelse samlet tillige med en Del flere. Det er ikke meget af den hele Historie, jeg husker, for det gjorde ikke noget Indtryk paa mig. Dog et lille Træk. Jeg var ved en Eksamen oppe i Frederik den Anden, og det kneb svært for mig. Jeg vidste næsten ingen Ting om ham, og da det saa gik helt i Staa for mig, sluttede jeg med at sige: »Saa døde han«, hvortil en af Censorerne bemærkede: »Ja, det var det sidste, han gjorde!«

Saa vidt Peder Bukh. Hans Skildring er jo ikke meget flatterende for Skolen. Man maa dog mærke sig, at

han var alt for ung til at komme paa »Højskole«. Desuden var han efter sin egen Skildring aparte og vigtig, og det forklarer jo en Del. Det er jo ikke sikkert, at Lærerne har kunnet forstaa hans »Gemytstemning« og lempe sig efter den til enhver Tid.

En af hans Anker over Skolen er sikkert grundet: Der var i de Aar for mange Fag og for mange tykke Lærebøger. Skolens Maal var at uddanne Bøndersønnerne til gode Statsborgere, men man skød over Maalet. Man lavede Skolen til Forberedelsesskole for vordende Embeds- og Bestillingsmænd. Dertil var den ikke ilde. Mange Bøndersønner blev derfra forberedte til Seminariet netop i disse Aar og forberedte billigt, og det er da ogsaa dem, som især mindes Skolen med Taknemlighed. For de Bøndersønner, som vendte tilbage til Ploven, havde den Smule Tysk, Matematik og Fysik, de havde faaet paa Skolen, næppe megen Betydning. Og den megen Overlæssen med Fag og Bøger gjorde dem vel undertiden kede af Skolen. De var som oftest »sendt« til den af deres Forældre, uden selv at have Lyst og Trang, og Lysten blev næppe vakt ved de mange Bøger.

Man ser da ogsaa, at der i Aarene omkring 1860 arbejdes paa, at Læseplanen kan blive forandret, saa de svære Fag drives ud, og man søger at gaa mere over til det mundtlige Foredrag i de andre, saa Lektiernes Antal og Størrelse kan indskrænkes. Men Stemplet: en tør og streng Skole, havde Oddense Højskole da allerede faaet paa sig.

En Del Interesse har det, hvad Peder Bukh fortæller om Ordensreglerne i Skolen. Da Reglerne fra 1857 ikke haves i deres Helhed, kan hans Skildring ikke korrigeres. Det kan dog ses, at de Ordensregler, han omtaler, ikke var engang fastslaaede, men blev lavede af Eleverne selv — i Forbindelse med Lærerne — for hvert enkelt Halvaar, og en Del af dem har vel været lige saa meget til for

Morskabens som for Nyttens Skyld*). En anden gammel Elev, som var paa Skolen et Par Aar efter Bukh, udtaler, at man ikke havde saadanne Regler i hans Tid. Han mindes, de var paa Tale ved Begyndelsen af Skolehalvaaret, men Læreren og Eleverne enedes om ikke at ville bruge dem. For Resten har denne Elev kun gode Minder fra Skolen, men han var da ogsaa ved Tyveaarsalderen og var kommen der af egen Trang til at dygtiggøre sig. Der udgik da ogsaa i disse Aar fra Skolen mange Elever, som blev Foregangsmænd i deres Egn. Der skal blot nævnes et Par af dem: Hans Kr. Nielsen, Rødding, og Jens Kr. Pedersen, Nørre-Andrup.

De autoriserede Ordensregler.

Fra Aar 1858 har man de trykte Ordensregler opbevarede, og de ser saaledes ud:

Midlertidige Bestemmelser.

§ 1.

Lærerne have at paasee, at Eleverne vise dem den tilbørlig Agtelse, og have Eleverne at hilse dem staaende, naar de kommer ind i Skolen, saavelsom naar de efter endt Skoletid adskilles. Ligeledes have Eleverne, under Lærernes Veiledning, at affatte deres egne Love angaaende indbyrdes Ordens Opretholdelse og vælge af deres Midte Bestyrere, som ere ansvarlige for disse Loves Opretholdelse.

§ 2.

Den daglige Bestyrelse føres af Skolens Lærere, som under Ansvar for Skolens Bestyrelse fører Regnskabet over Skolens Inventar af Bøger, saavelsom chemiske og physiske Apparater, hvoraf Skolen er i Besiddelse, og hvorfor de een Gang aarlig aflægger Regnskab til Besty-

*) Se Ordensreglernes § 1.

relsen. Lærerne har ligeledes at paase, at Eleverne daglig meddeles de for Flid og Orden m. v. tilkommende Characterer, og meddeler enhver Elev en Characteerbog, som disse er pligtig ved Udløbet af hver Maaned at fremlægge til Paategning af deres Forældre eller Andre, hos hvem de opholde sig.

§ 3.

I de ved forestaaende Lov bestemte Tider har Lærerne hver Søgnedag at holde Skole. Skulde der indtræffe Forfald for Lærerne, bliver dette at anmelde for Bestyrelsens Formand, ligesom ogsaa de af Eleverne forsømte Dage bliver at optegne, tilligemed alt, hvad der af disse som Usømmeligt maatte begaas, hvilket ligeledes meddeles Formanden, for at denne i Forening med Bestyrelsen kan tage under Overveielse, hvorvidt det Passerede er af den Beskaffenhed, at det kan medføre Udelukkelse af Skolen.

§ 4.

Underviisningsfagene ere efter den sidst vedtagne Læseplan for 1ste Classe: Kjendskab til den hellige Skrift 2 Timer, Fædrelandshistorie 6, Tydsk 2, Geographi 4, Dansk Læsning 6, Dansk Stiil 6, Verdenshistorie 2, Naturlære 2, Skjønskrivning 3, Regning 3 ugentlig. 2den Classe: Fædrelandshistorie 3 Timer, Tydsk 3, Geographi 3, Dansk Læsning 4, Dansk Stiil 6, Verdenshistorie 6, Naturlære 3, Skjønskrivning 3, Regning 3, Agerdyrkningschemi 2 ugentlig. Sang øves een Gang ugentlig udenfor den almindelige Skoletid.

§ 5.

Ved Underviisningen benyttes fortiden følgende Bøger for begge Classer: Det nye Testamente, Mørk Hansens Verdens- og Kirkehistorie, Mundts og Plængers Geographier, Allens Fædrelandshistorie, Hjorts Dansk Børneven, Volles Grammatik, Halagers tydske Læsebog, Ursins

og Terkildsens Regnebøger, Johnstons Catechismus i Chemi m. v.

§ 6.

Den i Lovenes §§ 3 og 4 antydede Læsetid bestemmes for Vinterhalvaaret fra 1ste November til 1ste April fra Kl. 8½ til 11½ om Formiddagen og fra Kl. 12½ til 3½ om Eftermiddagen. For Sommerhalvaaret fra 1ste Mai til 1ste November fra Kl. 8 til 11 om Formiddagen og fra Kl. 2 til 5 om Eftermiddagen.

§ 7.

Da Undervisningen i de ved de midlertidige Bestemmelser anordnede Lærefag bør skee efter en bestemt Plan, har Lærerne, naar de finde saadant fornødent eller af andre Vedkommende begjæres, at udkaste en Tabel, som indeholder deres Forslag til den Slags Underviisning, de formene at være passende til hver Dag i Ugen til de i § 6 bestemte Timer; men forinden bemeldte Læseplan tages i Brug, har Formanden at indvarsle Skoleraadets Delegerede, der ifølge Raadets Beslutning af 22de Mai 1857 den 36te Forhandlingspost ere udnævnte som Medlemmer af Skolens Underviisningsraad, i Forbindelse med Lærerne og et lige Antal af Bestyrelsens Medlemmer, til Møde paa Skolen, hvor Planen fremlægges til Behandling og Vedtagelse paa sædvanlig Maade.

§ 8.

Den Orden, hvorefter Eleverne skulde sidde i Skolen, retter sig stedse efter den dem meddeelte maanedlige Hovedcharacteer for Flid og god Opførsel, og har Lærerne nøje at paasee, at denne Orden vedligeholdes.

§ 9.

Elevernes Antagelse skeer, ligesom hidtil, hvert Aars 1ste Mai og 1ste November paa et heelt Aar, og har Ele-

verne ved Indtrædelsen at erlægge de til den Tid bestemte Skolepenge. De, som have overværet Underviisningen et heelt Aar, kan derefter fordre sig optaget paa et halvt Aar ad Gangen, dog kan Bestyrelsen, hvor særlige Omstændigheder taler derfor, tillade Optagelse af nye Elever paa et halvt Aar.

§ 10.

Eleverne maae selv sørge for Kost og øvrige Beqvemmeligheder, dog kan de Elever, der boe paa Skolen, erholde fri Bolig og Varme, og hvor Kosten fortiden er bestemt til 22 Sk. Rigsmønt daglig.

Det fornødne Skrivepapiir og Blæk samt enkelte af de kostbareste Bøger, som bruges udelukkende paa Skolen, anskaffes af denne, ligesom ogsaa andre Hjælpemidler ved Underviisningen; men forøvrigt maa Eleverne selv forskaffe de øvrige fornødne Bøger m. v.

§ 11.

Hvad angaar Forholdet mellem Bestyrelsen og Lærerne med Hensyn til deres Bolig paa Skolen m. v., som ikke er bestemt i nærværende Plan, bestemmes ved deres Antagelse ved en af Bestyrelsen og Lærerne oprettet og af Parterne bekræftet Contract.

Ligeledes har Bestyrelsen at paasee, at Oeconomens Pligter og Rettigheder mod Lærerne og Eleverne, saavelsom hans Forhold til Skolen med dens Tilhørende, nøjagtig og skriftligt bestemmes og bekræftes med Parternes Underskrivt.

— — —

Bertel Nørgaards Død er en saa betydningsfuld Begivenhed for Skolen, at det kan være passende at slutte et Afsnit af dens Historie ved dette Tidspunkt.

Bertel Nørgaard havde med Sandhed kunnet sige: »Højskolen, det er mig!« Han havde faaet den oprettet, ved hans store Arbejde for den var den vedbleven at be-

staa. Mange Skuffelser havde den vel beredt ham, men ogsaa mange Glæder. Tit havde han grebet fejl i sine Midler, tit havde Uforstand eller Uvilje hos andre mødt ham under hans Arbejde, undertiden havde ogsaa hans egen stejle Natur beredt ham Vanskeligheder, der kunde være undgaaet, men et maa siges: For hans gode Vilje, for hans store, uegennyttige Arbejde, for de Ofre, han bragte for sin Skole, fortjener han at blive mindet med Tak i Salling, ja, mindet med Tak ogsaa uden for sit Hjemlands Grænser.

Fra Aarene 1862—67. — Trange Tider.

Ved Bertel Nørgaards Død Aar 1862 havde Skolen mistet sin Hovedstøtte, men hans Efterfølgere som Formænd søgte efter bedste Evne at fortsætte hans Gerning.

Det havde i mange Aar været Sædvane, at Gaardejer Morten Gudiksen, Nørre Andrup, konstitueredes som Formand for Skolen, mens Bertel Nørgaard var i Rigsdagen, og han blev da ogsaa hans Efterfølger som Formand.

Der var to Mænd, som Bertel Nørgaard undertiden havde brudt en Landse med: Stiftamtmand Bretton, Viborg, og Provst Møller, Breum. Dem vilde man nu gerne gøre sig Venner med, da de begge, hver paa sin Vis, kunde gavne Skolen, Provst Møller som dens Tilsynshavende, og Amtmand Bretton som den, der til en vis Grad havde Nøglen til Skolefondskassen.

Bestyrelsen skrev til de to Mænd og bad dem gøre Skolen den Ære at indtræde i dens Bestyrelse. Bretton svarede imidlertid tilbage, at han kun vilde indtræde i Bestyrelsen, hvis han kunde blive dens Formand, og da dette stred mod Skolens Love, der gjorde Formandsstillingen afhængig af Bestyrelsesmedlemmernes frie Valg, maatte man give Afkald paa Æren af at have ham i sin Midte. Provst Møller svarede, at han ikke vilde undslaa

sig for at tage Sæde i Bestyrelsen, men ønskede at være medbestemmende om, paa hvilke Tider Bestyrelsesmøderne skulde holdes, og i Forvejen at blive underrettet om, hvad der skulde til Forhandling. Disse Fordringer gik man selvfølgelig ind paa.

Forøvrigt lod det til, at Bestyrelsen gik paa med frit Mod.

Den 7. Januar 1863 købte den til Skolen en Landejendom for 3400 Rdl. og bortforpagtede den til Skolens Økonom. Det var Meningen at faa Beløbet for Jorden skaffet til Veje ved Aktietegning, og desuden ansøgte man Staten om en Understøttelse paa 4—500 Rdl. til Hjælp ved Udbetalingen. Der kom imidlertid pure Afslag paa Ansøgningen!

Skolen arbejdede paa vanlig Vis. Der har for Aarene 1862—63 været to Lærere, Førstelærer Jensen og Andenlærer Lundgaard. Elevantallet var lille, Vinteren 1862—63: 16, Sommeren 1863: 5.

Førstelærer Jensen blev opsagt til Fraflytning 1. November 1863, og Lundgaard rykkede op i hans Plads, hvorpaa der til Andenlærer antoges en Seminarist Petersen. Lønningerne var henholdsvis 400 og 250 Rdl. samt Kost, Bolig og Brændsel.

Der var til Vinterskolen 1863—64 anmeldt 19 Elever, men paa Grund af Indkaldelserne først i November Maaned mødte af disse kun 13. Dem arbejdede man saa med i den første Tid, men som Følge af nye Indkaldelser forsvandt den ene af dem efter den anden, og sidst i Februar Maaned var der kun 6 tilbage.

Den 29. Februar samledes saa Bestyrelsen for Skolen og drøftede Stillingen, og den indsendte en Ansøgning til Regeringen om en Pengehjælp, »da det næppe var muligt at udrede Lærernes Løn«. Men der kom naturligvis ingen Hjælp. Regeringen havde Brug for sine Penge andet Steds!

Takket være det store Tilskud fra Sorø Akademis Midler — 600 Rdl. — klarede Skolen sig da ogsaa det Aar.

Værre blev det næste Aar. Med Elevantallet var det smaat, Akademiets Tilskud gik pludselig ned til 200 Rdl. aarlig, og fra Amtsfonden, der hidtil hvert Aar havde givet 100 Rdl., fik man ikke en Skilling.

Saa tabte Bestyrelsen Modet. I et Møde Sommeren 1865 vedtog den at indkalde til en Generalforsamling og foreslaa denne, at Skolen enten overgik til Enkeltmand eller blev flyttet til Skive eller Viborg.

Generalforsamlingen vedtog dog, at Skolen skulde fortsætte i Oddense som forhen, og at Driftsaarenes Underskud maatte dækkes af Skolens Grundfond, den Kapital, som Bertel Nørgaard havde faaet samlet til Skolen.

Aaret viste den 31. Decbr. 1865 et Underskud paa tæt ved 400 Rdl. Bestyrelsen krympede sig dog ved at bruge af Grundfonden og besluttede at klare sig foreløbig ved privat Laan. Og det gik! Indtægterne vendte lidt efter lidt tilbage. Fra Staten kom Aar 1866 400 Rdl., og Amtstilskudet paa de 100 Rdl. blev atter tildelt Skolen i Aaret 1867.

Som der i de Aar var Usikkerhed i økonomisk Henseende, var der Løshed med Hensyn til Lærerkræfterne ved Skolen.

Allerede 1864 havde Skolen skiftet Lærere, idet cand. th. Løjtnant Kalkar var bleven 1. og en Seminarist Rasmussen 2. Lærer. Men de to blev ikke gamle paa Pladsen. Kalkar opsagdes til Fraflytning 1. Maj 1866, »da Udsigterne for Skolens Bestaaen ikke er de bedste«, og allerede Efteraaret 1865 var Rasmussen bleven kaldet til Lærer i Krejbjerg. I hans Sted antoges en Seminarist Lynggaard, Skive.

Til Førstelærer antoges 5. April 1866 Seminarist Jens Olsen, Rønne, men han forlod Skolen allerede inden Foraarseksamen 1867.

Det var da heller ikke lystelige Forhold at arbejde under. Sommeren 1866 havde der været 6, Vinteren 1866—67 9 Elever. Jens Olsen kunde sagtens faa sig en Plads, der bedre svarede til hans Evner. Han endte sin Skolevirksomhed som Overlærer i Varde.

Fagene var i de Aar: Dansk, Fædrelandshistorie, Geografi, Skønskrivning, Retskrivning, Regning, Skriftlæsning, Landmaaling og Nivellering. Ti Aar i Forvejen var Fagenes Antal langt større. Da undervistes tillige i Religion, Tysk, Verdenshistorie, Matematik og Naturhistorie. I Stedet for disse var kun kommet Landmaaling og Nivellering.

Allerede Efteraaret 1863 var Morten Gudiksen bleven træt af Formandshvervet og var bleven afløst af Gaardejer Jens Broe, Frammerslev. Denne var Formand til 15. Juli 1867. Af Bestyrelsesmedlemmerne i disse Aar kan nævnes: Pastor Matzen, Roslev, Møller Enevoldsen, Balling, Landinspektør Andersen, N. Andrup, Gmd. Niels Pedersen, Otting, Provst Møller, Selde, Lærer Nielsen, Rybjerg, Gmd. Jens Sørensen, Rødding, Jens Kr. Madsen, Trustrup, Anders Kr. Jensen, Kirkeby, Kr. Stampe, Rødding, Jens Lønborg, Brøndum, og Pastor Konradsen, Nautrup.

Det stedlige Tilsyn skiftede i disse Aar. Provst Møller, Breum, døde Aar 1864, og den nye Provst, Pastor Møller, Selde, blev Skolens Tilsynsmand. Han stillede sig meget velvillig over for Skolen, sidder en Tid i dens Bestyrelse, men frasiger sig snart denne Stilling, »da hans Forretninger ikke giver ham Tid til at ofre sig for Skolen«.

Enkelte Gange overværer han Eksamen paa Skolen. Han skriver efter Eksamen den 5. April 1866 bl. a.:

»— Det er min Mening, at der er arbejdet godt med Eleverne«.

Som oftest foregaar dog Eksamerne under Kontrol af Omegnens Præster, saasom Pastor Brummer, Oddense, og Pastor Matzen, Roslev, og de udtaler sig rosende om Skolen. Man mærker dog gennem deres Udtalelser, at de urolige Forhold, særlig de idelige Lærerskifter, virker uheldigt paa Skolen.

Dertil kom jo ogsaa de før nævnte økonomiske Vanskeligheder.

For at raade Bod paa Pengetrangen blev der af Bestyrelsen i Aaret 1866—67 foretagen en Indsamling i Salling. Den gav i Lem-Vejby 11, Lihme 6, Røding 7, Hem 16, Durup-Tøndering 8, Brøndum 13, Jebjerg-Lyby 32, Haasum 5, Fur 7, Thise 8, Roslev 6 og Rybjerg 13 Rdl. Det var jo gennemgaaende smaa Beløb. Tiderne var trykkende efter Krigen.

Brydningstider Aarene 1867—71.

Skolen var oprettet som en Bondeskole og en Kundskabsskole. Bøndersønnerne skulde paa den samle sig Kundskab til at kunne blive dygtige Statsborgere, der med Kraft kunde hævde sig i det frie Samfund, arbejde sig op til Ligestilling med de øvrige Samfundsklasser.

Skolens Formaal var blevet fulgt ret nøje i de Aar, der var gaaede siden dens Oprettelse, selv om man havde maattet slaa af paa Fagenes Antal og Skoletidens Udstrækning, og selv om det havde vist sig, at en Del af Eleverne havde benyttet de indvundne Kundskaber til at studere videre paa, især til Skolelærere. Flertallet var dog gaaet tilbage til Bondearbejdet, til den Stand, hvoraf de var udgaaet, og mange af dem var blevne Foregangsmænd og Ledere blandt deres Standsfæller.

Og som det var med Skolen i Salling, var det over det ganske Land. En Del Skoler var bleven oprettet med

samme Formaal og havde virket paa omtrent samme Maade.

Men i Tredserne arbejdede en ny Slags Skoler sig frem, de grundtvigske Højskoler. De kastede vel ikke helt Vrag paa Oplysning, men de stillede den i anden Række. Vækkelsen skulde i første Række, og Vækkelsen skulde foregaa ved det mundtlige Ord.

Saa skulde disse Skoler heller ikke blot være Bondeskoler. De skulde være Skoler for hele den danske Ungdom, der paa dem skulde opdrages til en højere Betragtning af Menneske- og Borgerlivet.

Maalet var videre end de gamle Skolers, men tillige mere uklart, mere svævende.

Mange Steder kom det til Kamp mellem de gamle og de nye Skoler. Haardest stod Kampen i Aarhusegnen, hvor to saa udprægede og dygtige Mænd som Lars Bjørnbak og Jens Nørgaard i Aarene efter 1866 tog kraftige Tag med hinanden, henholdsvis som Forstandere for den gamle Højskole i Viby og den nye Højskole i Thestrup.

Kampene mellem de nye og de gamle Højskoletanker mærkedes ogsaa her i Salling, hvor en Del Bønder og enkelte Præster, særlig under Paavirkning af S. Høgsbros Blad: »Dansk Folketidende«, havde stiftet Bekendtskab med det nye Syn paa Ungdomsundervisning og var blevne paavirkede af det.

Saa kom der ogsaa Politik med i Spillet. Skolen var fra Bertel Nørgaards Tid en Venstreskole. Bertel Nørgaards Tanke havde sikkert været den, at Skolen skulde være et Arnested for Frisind, at den indirekte skulde oplære Bøndersønnerne til trofaste Vogtere af 5. Juni-Grundloven.

Men Tiderne havde skiftet. Bønderne i Salling var politisk stærkt splittede. Nogle stod paa Bertel Nørgaards Standpunkt med Kravet om almindelig Valgret, andre var

svingede til Højre, saa med Mistillid paa Forfatningen af Aar 1849 og glædede sig ved Forandringen i Aar 1866. Og det var disse sidste, som især havde givet Skolen sit Præg i de senere Aar.

Saa mærker vi os Bestyrelsesvalget den 2. Juli 1867. Da valgtes ind i Bestyrelsen Kapellan Kr. Glud, Jebjerg, og Gaardejer Kr. Jensen, Vadum. Til Suppleanter valgtes Gaardbestyrer Kr. Dahlgaard, Lyby, senere i mange Aar Ejer af Breumfod i Grinderslev Sogn, Amtsraadsmedlem m. m., og kort Tid efter indtraadte han ved et Medlems Afgang i Bestyrelsen. De tre var dels i politisk og religiøs Henseende og dels med Hensyn til Skolespørgsmaalet den nye Tids Mænd.

Samme Aar antages til Forstander for Skolen den Mand, som i de følgende lange Aar skulde give Skolen sit Præg: Cand. phil. Nikolaj Hansen.

I det Brev, hvori han klarlægger sin Stilling, skriver han bl. a., at han vel ikke er Grundtvigianer, men at han anerkender den store Betydning, de grundtvigske Skoletanker har haft og i Fremtiden vil faa for danske Højskolers Undervisning.

Der var noget til begge Parter, og han blev enstemmig antagen.

Udrustet med gode Evner, et følelsesfuldt Temperament og en betydelig Arbejdsevne, blev han paa sin Vis en god Støtte for Skolen, men han traadte omtrent helt de gamle Stier.

Man mærkede ikke Spændingen mellem de to Retninger inden for Bestyrelsen lige straks. Ved Foraarseksamen den 30. Marts 1868 var Kapellan Glud Tilsynshavende og udtalte sig meget rosende om Skolen. Han fungerede ligeledes den 23. Marts og skriver om Eksamen:

»Bestyrelsen fandt sig særdeles tilfredsstillet med den Kundskab, som lagdes for Dagen, ligesom Livlighe-

den og Glæden, hvormed Sangen gik, meget fornøjede os«.

Man gaar vist næppe Sandheden for nær ved at antyde, at den sidste Bemærkning — om Sangen — er en Tilsætning fra den nye Retnings Mænd. Sangen var jo en af Retningens bedste Oplivelses- og Dannelsesmidler, medens den gamle Retnings Mænd ikke lagde synderlig Vægt paa den.

Man bygger til Skolen, saa 1. Læreren faar mere Lejlighed, der tænkes paa at afholde Pigeskole om Sommeren, men man forlader Tanken igen, hvorimod Andenlæreren faar Lov at holde Friskole i Højskolens Lokaler om Sommeren, Glud holder af og til Møder for Egnens Befolkning i Skolestuerne om Vinteraftenerne, men noget egentlig Liv i grundtvigsk Retning bliver der ikke omkring Skolen, som han og hans Meningsfæller vel havde haabet paa.

Og det ulmer under det rolige Ydre hos Bestyrelsen og Aktionærerne. Aar 1871 slaar Flammerne ud.

Da der i Foraaret 1871 blev averteret om Generalforsamling, stod der intet om Bestyrelsesvalg. De grundtvigske Folk undredes der over, men slog sig til Ro med, at der vel kun var Tale om en ekstra Generalforsamling. Paa Generalforsamlingen, som blev afholdt den 28. Juni, hævdede imidlertid Formanden, E. Boel, Lyby, at denne var den rette aarlige Generalforsamling, og at det kun skyldtes en Forglemmelse, at der ikke i Kundgørelsen havde staaet noget om Valgene. Pastor Glud protesterede mod den Ulovlighed, som her blev begaaet, men Flertallet af Bestyrelsen saavel som af Generalforsamlingens Medlemmer vedtog, at man betragtede Generalforsamlingen som gyldig indvarslet og beslutningsdygtig, ogsaa med Hensyn til Afholdelse af Valgene.

Resultatet af Bestyrelsesvalget blev, at E. Boel og S. Lybye genvalgtes, men i Stedet for Chr. Jensen, Vadum,

og Pastor Glud valgtes Gaardejerne Anders Kr. Jensen, Kirkeby, og Mads Kr. Kristensen, Otting.

Oppositionens Mænd blev kastet ud!

Saa indgav Pastor Glud som Fører for de grundtvigske Folk en Klage over den afholdte Generalforsamlings Vedtagelser, og han krævede i Henhold til § 14 i Skolens Love afholdt en ny Generalforsamling. Bestyrelsen bøjede sig for Kravet og indvarslede til Afholdelse af en ny Generalforsamling den 28. Juli.

Fra begge Lejre rustede man sig og purrede efter bedste Evne Aktionærerne ud, saa det blev en usædvanlig stor Forsamling, som den 28. Juli samledes paa Højskolen. Det viste sig da ogsaa straks, at Skolelokalerne ikke kunde rumme de mødte, saa Generalforsamlingen maatte afholdes ude i det frie.

Til Ordstyrer valgtes Provst Møller, Selde. Gluds Klage blev oplæst, og som det lader til, skred man straks uden nogen videre Forhandling til Afstemning. Der viste sig da ved Haandsoprækning overvejende Stemning for, at den forrige Generalforsamling skulde erkendes for gyldig i alle Maader.

Oppositionen krævede derpaa skriftlig Afstemning, og ved denne faldt der 175 St. for Generalforsamlingens Gyldighed. Kun 22 stemte imod. De grundtvigske Folk led et stort Nederlag!

»Mange af dem, som vi havde stolet paa, svigtede os den Dag«, siger en af dem nu, 44 Aar efter, ved Mindet om det, der da skete.

Generalforsamlingens Beslutning fik straks et lille Eftersmæk. Ved et Bestyrelsesmøde, som blev afholdt umiddelbart efter dens Slutning, udbad Gaardbestyrer Chr. Dahlgaard, Lyby, sig Tilladelse til at udtræde af Bestyrelsen, »fordi han efter sin Overbevisning ikke længere saa sig i Stand til at virke for Skolen«.

Enkelte af Bestyrelsens Medlemmer vilde overtale ham til at blive. Han skulde se, Striden blev nok bilagt. Men han holdt sig stiv.

Dermed var den sidste Grundtvigianer væk, og fra den Tid af betragter Grundtvigianerne ikke længere Skolen som en Anstalt, de har nogen Part i.

Fra Adskillelsen og til Forstander Hansens Bortrejse. Aarene 1871—86.

Cand. phil. Nicolaj Hansen var den første, som for et længere Tidsrum virkede som 1. Lærer eller Forstander for Skolen, og der er ingen Tvivl om, at hans vedvarende Virksomhed gav Skolen en Fasthed, som den hidtil havde savnet. Lejligheden var jo bleven udvidet, han var gift, fik nogenlunde tilstrækkelig Løn, han blev kendt med Egnens Befolkning og den med ham, ligesom han ogsaa af og til holdt Foredrag baade i nærmere og fjernere Egne af Salling. Dertil blev han anerkendt som en dygtig Lærer, særlig i Dansk og Historie, og han var om ikke just særlig elsket, saa dog i alt Fald meget respekteret af Eleverne.

2. Lærerne skiftede hyppigt. I Reglen var de der kun en Vinter hver. Det var helt nybagte Seminarister, lige komne fra »det grønne Bord«, og de hastede straks over i en fastere Stilling ved Folkeskolen.

Lønnen var heller ikke overvældende, men dog bedre end i en Hjælpelærerplads: 250—300 Kr., Fribolig og Brændsel for en Vinter. Sommerskole holdtes ikke mere. Tilslutningen havde været alt for lille til, at det kunde svare sig at holde 2. Lærer om Sommeren.

Elevantallet var efter Skolens Rummelighed ret tilfredsstillende i disse Aar. Der var Vinteren

1871—72: 20.
1872—73: 21.
1873—74: 29.

1874—75: 22.
1875—76: 29.
1876—77: 37.
1877—78: 28.
1878—79: 27.
1879—80: 29.
1880—81: 28.
1881—82: 24.
1882—83: 22.
1883—84: 35.
1884—85: 26.
1885—86: 16.

Fagenes Antal var indskrænket ret betydeligt. Der undervistes — i alt Fald i Firserne — kun i Dansk, Regning, Skrivning, Tegning og lidt Landmaaling, Danmarkshistorie, Geografi samt Bibelhistorie. Det sidste vel særlig af Hensyn til, at der var enkelte ukonfirmerede Elever paa Skolen, og de mange og tykke Bøger, som havde været Elevernes Skræk i Fortiden, var til Dels forsvundne. Desuagtet regnedes Skolen dog i det almindelige Omdømme for at være en god Kundskabsskole, og ikke faa Elever gik fra den direkte til Optagelse paa et Seminarium og klarede sig godt.

Det stedlige Tilsyn, Provst Møller, Selde, mødte ikke ret ofte ved Eksamenerne, der i Reglen blev holdt i sidste Uge af Marts Maaned. Undertiden fik han en af de nærmeste Præster, Præsterne i Oddense eller Roslev, til at være sine Stedfortrædere, men det blev mere og mere Skikken, at Bestyrelsen ene holdt Eksamen.

Tilsynet udtalte sig altid rosende om Skolen. Ved Eksamen den 31. Marts 1873 skriver Provst Møller saaledes bl. a.:

»... Det viste sig, at der var arbejdet baade med Nidkærhed og Dygtighed fra Lærernes Side, hvorom

Elevernes rosværdige Redegørelse gav et smukt Vidnesbyrd ...«

Og Aar 1878 skriver han:

»... Skolen indtager en berettiget Plads i vort Oplysningsvæsen«.

Naar Bestyrelsen selv holder Eksamen, udtaler den kortelig sin store Tilfredshed med det, der præsteredes. Efter Eksamen 30. Marts 1885 arbejder den sig op til at skrive, »at Resultatet denne Vinter er et af de bedste, der endnu er naaet«.

Nuværende 1. Lærer Salmonsen, Oddense, var da Andenlærer ved Skolen.

Var Eksamensdagen en Fryd for Tilsyn og Bestyrelse, saa var den det i Modsætning dertil ikke for Eleverne. De vilde, mange af dem, helst snyde sig fra den, forsvandt ganske stille inden den Dag. Især dem, der var lidt »tynde i Papirerne«. Derfor hedder det ogsaa efter hver Eksamen: »En Del Elever udeblev«. De udeblevnes Antal varierede fra Fjerdedelen indtil op mod Halvdelen af Skolens samlede Elevantal ved Vinterhalvaarets Slutning.

Gaardejer Esper Boel, Lyby, vedblev at være Formand til 27. December 1875. Han afløstes da af Proprietær Hans P. Christensen, Frammerslevgaard, som 28. Januar 1884 afløstes af Proprietær Poul Dahlgaard, Hestehave. De øvrige Bestyrelsesmedlemmer i dette Tidsrum var: Proprietær, Kaptajn Müller, Astrup, Proprietær Andreas Fr. Lundsgaard, Langesgaard, Gaardejerne Anders Chr. Jensen, Kirkeby, Søren Lybye, Hem, Mads Chr. Christensen, Otting, Jens Chr. Lønborg, Brøndum, Jeppe Hansen, Aasted Skovgaard, Harald Refsgaard, Krarup, Thor Lund, Roslev, Mads Christensen, Haasum, Jakob Hansen, Oddense, Jens Møller, Hindborg, og Niels Chr. Mikkelsen, Hjerk. Af disse genvalgtes Lundsgaard ret ofte, men han ydede da ogsaa paa forskellig Maade Skolen pekuniær Støtte.

Til Skolen havde der jo i mange Aar været knyttet en Økonomigaard, og hos dens Bestyrer fik de Elever, som boede paa Skolen, Kosten. Ordningen havde dog gentagne Gange givet Anledning til Misfornøjelse, og Aar 1873 bortforpagtedes Gaarden, og Spisningen ophørte.

Med Forpagtningen gik det dog ikke godt. Forpagteren dømtes til at betale en Sum Penge, fordi han ikke overholdt sin Kontrakt, og Forholdet hævedes. Aar 1877 blev Gaarden solgt for 9000 Kr.

Iøvrigt gaar det, hvad det økonomiske angaar, ret godt fremad i disse Aar.

Smaatræk fra Skolelivet i Midten af Firserne.

Kun faa Elever, vel i Gennemsnit en fire-fem, boede paa Skolen om Vinteren, og deres Kamre var ikke hyggelige. De enkelte, hvis Forældre hørte til Forstander Hansens Omgangskreds, spiste hos ham. Resten fik Kosten i Nabogaardene og kom slet ikke ind hos Forstanderens. Kun en enkelt Gang var Højskolens »Historiker«, som i Vinteren 1883—84 og 1884—85 var Elev paa Skolen, nede i Forstanderens private Lejlighed, nemlig for at søge en Oplysning. Det var vist den norske Landsinddeling omkring Harald Haarfagers Tid, det kneb med! Oplysningen blev given, men intet der ud over. Og Forstanderen var aldrig paa Elevernes Værelser.

En Del af Eleverne boede hos deres Forældres Slægt eller Venner i Skolens Omegn. De kom kun paa Skolen i Undervisningstiden, og det samme gjaldt selvfølgelig de ikke faa Elever, som boede i deres Hjem og vel i Gennemsnit havde en halv Mils Vej til Skolen, enkelte endog op mod en Mil.

Der blev heller ikke fra Skolens Side gjort noget som helst for at samle Eleverne. Ikke en eneste Gang var de i Forstanderens Hjem, ikke en eneste Fællesstue eller Fællesmorskab havde de. I den Henseende var det ringere

end i Skolens første Dage. Da kunde de i alt Fald samles til lidt Fastelavnsløjer. Men sligt laa slet ikke for Hansen og endnu mindre for hans Hustru!

Alt Skolelivet samlede sig saaledes om Undervisningen. Kl. 9 begyndtes der.

Til den Tid kom de traskende fra nær og fjern eller hoppende ned ad den snævre Trappe til Loftet. I Gangen havde hver et Par Sivsko, som blev taget paa. Paa Slaget ni kom Hansen sjokkende, ogsaa i Sivsko, 2. Læreren kom, i Reglen paa »Læder«, fra sin lille Lejlighed i den lange Bygning bag Skolen — den gamle Økonombolig — og man samledes til Morgensang i det yderste Skolelokale. Hansen havde en stærk Stemme, og han brugte den godt.

Efter Morgensangen gik omtrent Halvdelen af Eleverne, i Reglen var Delingen sket efter Alder, ind i den inderste Skolestue, et langt, smalt, ret uhyggeligt Lokale med Vinduer ud mod den lange, grimme Bagbygning, der kun laa i en Afstand fra Forhuset paa 3—4 Alen. 2. Læreren fulgte med dem, og Undervisningen tog sin Begyndelse.

De fleste mindes sikkert bedst Hansens Historieundervisning, mindes den lille brede Mand — med betydelig Ansætning til Mave — staaende midt paa Gulvet i Sivsko og med Eleverne siddende ved to Borde langs Syd- og Østvæggen. Han fortalte meget, og han fortalte paa sin Vis godt. Han var begejstret for sit Land og dets Historie, et ægte Barn af Romantikkens Tid, med sit Syn dybt bundende i denne. Han vilde mane de store Aander og de store Tider frem for sine Elever. Særlig var han begejstret for Sønderjylland — han var selv Sønderjyde — led med de danske dernede og ønskede at prædike Tyskerhad ind i sine Elever.

Og Eleverne mindes Fædrelandssangene, særlig Krigersangene, efter Historietimen. Hans Slagsang var

Runebergs: »Söner af et folk som blödt«. Naar han stemte op med den, da ligesom voksede hans lille Krop. Han vuggede paa Taaspidserne, skød Maven frem, hug Nakken tilbage, saa Brillerne faldt op paa Panden, og Skægget strittede lige ud, slog den Haand, hvori han holdt Sangbogen, fremad og nedad, og næsten brølede Runebergs Sang ud i den lave lille Skolestue. Og naar han var færdig, var han ildrød i Ansigtet, og Sveden trillede ham ned ad Panden.

Han var begejstret, og noget af hans Begejstring meddelte sig til hans Elever.

Eller han læste Martin Kok: »Niels Kjeldsen« eller »Den sorte Kokarde«. Taarerne randt ham selv ned ad Kinderne, eller hans Øjne funklede af Stolthed. Der havde han sine Elever med sig, de, som ikke var bare Stok og Sten.

Men »frie Foredrag« holdt han aldrig! Han egnede sig heller næppe dertil, med mindre han kunde faa Lov at tale om Sønderjylland.

Saa mindes de fleste af hans Elever vel hans Dansk-undervisning. De mindes den sikkert ikke med udelt Glæde, thi striks var han, og mere end en rystede vel over Udsagnsordenes Bøjninger o. l., men dygtig var han til at faa dem lært noget.

Mens Hansen boltrede sig i Historie og Dansk, arbejdede 2. Læreren med »de smaa« i de øvrige Fag inde i den nordre Stue, og om Middagen skiftede de om.

Der var en Times Middag. De Elever, som ikke havde for langt til Madstedet, skyndte sig til dette, og Resten fik Madposerne frem i Skolestuerne. Tit gik det da lystigt til. Særlig var det en yndet Sport at bruge Sivskoene som Kasteskyts. I Reglen stod Kampen mellem de to Klasser, og Skoene røg da gennem Døren mellem Skolestuerne. Blev det for galt, kom Hansen, lindede Døren

og saa ind. Kampen standsede et Øjeblik, han forsvandt, og Løjerne optoges paany.

Var der Sne paa Jorden, stod Kampene i Middagstiden og i Frikvartererne Østen for Skolestuen, og det var i saadanne Tider ogsaa Sædvane, at de, som boede paa Skolen, fulgte de andre paa Vej med Snebolde om Aftenen.

Nogen Morskab skulde jo til. Stor Jubel vakte det, naar Eleverne fik 2. Lærerne med i Kampen. De var jo paa Alder med Eleverne og vilde godt med, men Hansen saa det ikke saa gerne.

Respekten fremfor alt!

Respekten gik som den røde Traad gennem hele Skolelivet.

At stille sig paa nogenlunde lige Fod med Eleverne faldt ikke Hansen ind.

Men Eleverne tog med sig fra Højskolen Mindet om en Mand, der tog sig sin Opgave samvittighedsfuldt!

Der var da heller ikke Tvivl om, at hans Personlighed og hans Virksomhed satte sig Spor hos den Ungdom, der i Aarene 1867—86 var Elever paa Oddense Højskole, og har sin Betydning endnu i Salling.

Som Skoleaaret begyndte uden nogen særlig Højtidelighed, saaledes sluttede det. Ganske stille sagde de Elever, som mødte til Eksamen, Farvel til Lærerne og Bestyrelsen og drog hver til sit. Og de mødtes ikke siden paa Skolen. Der var ingen Elevforening, og der blev aldrig paa anden Maade gjort noget for at samle gamle Elever om Skolen. For Skolens Fremtidstrivsel var dette sikkert en Mangel. Da den holdt 50 Aars Jubilæum, blev der sendt Bud gennem Bladene, men de faa Baand, der havde knyttet Eleverne til Skolen, var da for de flestes Vedkommende forlængst bristede.

— — —

Det ligger nær paa dette Tidspunkt at sammenligne Oddense Højskole med andre af de Højskoler, som var af

den gamle Retning, d. v. s. væsentligt blev ved at virke paa den Maade, hvorpaa de havde begyndt, og ikke i sin Helhed vilde antage de nye Tanker om Højskoleundervisning, som kom frem ved Grundtvig.

Og det ligger da nærmest at sammenligne den med Viby, da denne er mest kendt og omtalt.

Det vil dog være helt forkert at antage, at de to Højskoler var helt af samme Støbning. I to Ting lignede de hinanden: De satte Kundskaberne i første Række — selv om Viby lagde mere Vægt paa Opdragelsen og Udviklingen gennem Kundskaberne end Oddense — og de stillede sig i nogen Maade i Opposition til de grundtvigske Tanker.

Men ellers var de meget forskellige, saa vist som Lars Bjørnbak og Nicolaj Hansen var i Bund og Grund forskellige.

Lars Bjørnbak var Forstandsmenneske, radikal Venstremand, Kosmopolit og Anti-Skandinav; Nicolaj Hansen var Følelsesmenneske, Nationalliberal med Glidning ind i Højre, pæredansk og Tilhænger af politisk Skandinavisme.

Og der rørte sig et langt rigere Højskoleliv paa Viby end paa Oddense. Der var mere Samliv mellem Lærerne og Eleverne.

Der var Festdage, der var Fællesudflugter — et Aar endog saa langt som til København —, der dannedes Elevforening, der holdtes Møder paa Skolen og i Aarhus osv. Skolen afveg i den Henseende ikke meget fra de grundtvigske Højskoler, medens Oddense i Nicolaj Hansens Tid aldrig hævede sig ud over dette: at være en Slags udvidet Fortsættelsesskole.

Dette var vel ogsaa fra Begyndelsen dens Hensigt, men for dens videre Bestaaen havde det været heldigt, om dens Ledere havde været lidt mere bevægelige i Halvfjerdserne.

Da de senere hen blev det, var det for sent!

Jebjerg Højskole, Grundtvigianernes Skole, var kommen som Konkurrent. De friere Former, det skønnere Højskoleliv, det levende Ord i Form af frie Foredrag, Gymnastiken osv. — ikke alene Grundtvigianerne og Venstrefolk, ogsaa de neutrale droges mod denne Skole.

Skolens sidste Aar.

I Sommeren 1886 blev Forstander Hansen kaldet til Lærer ved Latinskolen i Kolding, og til hans Eftermand antoges Seminarist Bertel Nørgaard Mikkelsen, demitteret fra Jellinge Seminarium samme Aar med en stor 1. Karakter.

Den nye Forstander var af Skolens Stifters, Bertel Nørgaards Slægt, og der knyttede sig en Del Forhaabninger til, at han skulde kunne »drive Skolen op«.

Han indsaa, at det hele skulde gøres mere »højskolemæssigt«, blandt andet derved, at Eleverne boede paa Skolen og fik Kosten hos Forstanderen. Der blev bygget 14 Alen til Skolehuset, og den 2. November 1888 var der i Anledning af Indvielsen og de nye Elevers Ankomst en lille Festlighed paa Skolen.

Der blev holdt Taler af Provst Møller, Selde, Redaktør Just Nielsen, Skive, Lærer Vimtrup, Krejbjerg, Dyrlæge Arup, Otting, Pastor Simonsen, Oddense, samt af Forstanderen.

Ogsaa ved Foraarseksamen den 1. April 1889 var der en lille Højtidelighed, ved hvilken Forstanderen talte om Højskolernes rette Maal.

Men Bertel Nørgaard Mikkelsens Dage paa Højskolen blev ikke mange. Aar 1890, den 1. April, fraflyttede han Pladsen.

Det har sikkert været Tanken, at det ensidige Stempel, der gennem Aarene var blevet sat paa Skolen, skulde fjernes. At Mænd som Lærer Vimtrup, Krejbjerg, optræder

som Taler inden dens Vægge synes at tyde derpaa. Men paa den anden Side er man kommen til at indse, at det vilde blive vanskeligt at ændre Kursen saa meget under Folkehøjskolens Flag, at Skolen kunde trives. Saa gik man over paa mere neutralt Felt: Skolen blev Landbrugsskole.

En lille Smule i Retning af Landbrugsundervisning havde der af og til været gennem Aarene, og under Nørgaard Mikkelsens Forstanderskab havde Dyrlæge Arup, Otting, holdt Foredrag i Husdyrlære paa Skolen. Men nu gjorde man Springet!

Den 4. November 1890 tiltraadte den nye Forstander, Landbrugskandidat K. Frantzen, Lumby, Pladsen. Han blev antaget saaledes, at han skulde paatage sig alle Udgifterne og have alle Indtægterne ved Skolens Drift.

Ved Overtagelsen blev der foretaget Syn over Bygninger, Haver og Inventar. I Beskrivelsen hedder det bl. a.:

»... Haven fandt vi kun at kunne betegne som en vel indhegnet Jordlod. Der fandtes nemlig intet som helst Anlæg af Have. Dog fandtes der nogle faa ganske unge Frugttræer ...

Inventariet var: 1 Puf, 1 gammel Sofa, 6 Stole med Betræk, 1 Reol med Bøger, 4 Borde, 6 Stole, 7 Sengesteder, 2 Dyner med Betræk, 2 Puder, 7 Stkr. Lagner, 2 Hængelamper, 1 Staalampe, 1 Kar, 1 Grubekedel, 1 stor Gryde, 1 Skovl, 3 Tørvekasser, 1 Spand, 2 Saltkar.

Det var jo ikke nogen stor »Overtagelse«!

Saa arbejder da Frantzen med Skolen indtil 1897. Kun Bestyrelsen holder Eksamen og udtaler sig rosende om disse. »Der er arbejdet med Liv og Lyst, og der er Kærlighed mellem Lærerne og Eleverne«, skriver Bestyrelsen et Sted.

Der eksamineredes i Dansk, Geografi, Historie, Landbrugslære og Kemi.

Men Elevantallet holdt sig lavt, i Reglen under Snesen.

Skolen mistede et Aar sit Amtstilskud, og man frygtede at Statstilskudet ogsaa skulde gaa tabt. Saa blev Frantzen opsagt, og i hans Sted antoges Landbrugskandidat K. P. Maybom. Heller ikke han havde lyse Dage ved Skolen. Det kan mærkes, at i hans korte Forstandertid bliver der valgt Mænd som Gaardejerne P. Nielsen, Vejby, og N. Pedersen, Roslev, ind i Bestyrelsen, Mænd, der politisk og religiøst tilhører en anden Retning end den, der hidtil havde repræsenteret Skolen. Ligeledes kan det nævnes, at Skolens Love er blevne reviderede, og der spores i Forandringerne nye Synspunkters Medvirkning.

Særlig maa vi mærke os Forandringerne med Hensyn til Eksamen, Elevernes Skræk. Paragrafen lyder nu saaledes:

»Den sidste Skoledag i hvert Kursus holdes et Foredrag af Forstanderen, hvori udtales hans Mening om og Bedømmelse af Elevernes og Skolens gensidige Forhold i det endte Kursus, hvorfra Udtalelse om de enkelte Elevers Kundskaber, Flid og Opførsel skal være udelukket.

Samme Dag fremlægges paa Skolen Elevernes skriftlige Arbejder til Eftersyn for Bestyrelsen og Skolens Velynder«.

Som man ser: Den mundtlige Overhøring er forsvunden. Brodden er tagen af Dagen.

Men det hjalp ikke. Økonomisk gaar det saa nogenlunde. Bestyrelsen havde først i Halvfemserne atter — for sidste Gang — paakaldt Sallingboernes Støtte, og der indkom en 7—800 Kr. Dog, det var ikke Penge, men Elever, der manglede. Og der kom for faa!

Saa opsagde Forstander Maybom sin Plads Aar 1902, og i hans Sted antoges Landbrugskandidat Fr. Olsen.

Aar 1903 arbejder Bestyrelsen paa at faa bygget Gymnastikhus ved Skolen og søger der Samarbejde med Oddense-Otting Kommune.

Gymnastikhuset skulde saa være fælles for Højskolens Elever og Børnene i Kommuneskolen. Men Planen strandede, idet Ministeriet sagde Nej til, at der maatte bruges af Skolens Grundfond til Opførelsen af Huset. Bertel Nørgaard havde faaet Kapitalen bunden for haardt. Skolen var paa dette Tidspunkt naaet til at være gældfri, saa nogen større Risiko ved at anvende lidt Penge til et Gymnastikhus havde der ikke været.

Bestyrelsen tilbød saa Kommunen at yde Renten af 2000 Kr. aarlig af Skolens Midler til Hjælp ved Opførelsen af et Gymnastikhus, der saa skulde ligge tæt ved Skolen, men heller ikke dette gik i Orden.

Derimod fik man noget andet gennemført. Der blev i Aaret 1903 lejet Jord af Skolens Nabo, Gaardejer Lyder Andersen, og paa Jordstykket blev der anlagt en Forsøgsmark.

Og man syslede med Planer om at gaa videre i Retning af Landbrugsskole-Virksomhed.

Der blev arbejdet paa at skaffe Midler til Indkøb af en Gaard i Oddense og lægge den ind under Skolens Virksomhed. Planen blev dog til intet, og saa opgav man Ævret. Forstander Olsen blev opsagt til Fraflytning 1. Maj 1908, og i April Maaned samme Aar blev Skolebygningen og Haven solgt til Gaardejer Lyder Andersen for 3000 Kr. Dermed var Skolens Saga sluttet!

Skolens Midler, 7600 Kr., blev 8. December 1911 udlaant til Jebjerg Højskole og Brøndum Efterskole med Halvdelen til hver.

Som Formænd for Skolen efter Nicolaj Hansens Bortrejse virkede Proprietær Poul Dahlgaard, Hestehave, fra 1886—90, Gaardejer Niels Præst, Hem, fra 1890—94, Gaardejer Niels Kr. Mikkelsen, Hjerk, fra 1894—96,

Gaardejer Niels Præst, Hem, igen fra 1896—98, Proprietær Th. Espersen, Ramsinggaard, fra 1898—1900, Gaardejer Laust Kr. Mousten, Krejbjerg, fra 1900—04, og Gaardejer Hans P. Vestergaard, Oddense, fra 1904—08.

— — —

Der er noget trist i, at Bertel Nørgaards Højskole skulde dø. Han havde gjort saa stort et Arbejde for den, mente vel ogsaa, at han i nogen Maade havde betrygget dens Fremtid. Men den forsvandt som saa meget maa forsvinde, der ikke kan »agte paa de vekslende Tidernes Tegn«.

Men hans Skole har sikkert gjort en Gerning til Dygtiggørelse af Bondestanden i Salling. Derfor bør hans Minde leve, selv om hans Skole er sunken i Grus.

Der er ikke rejst ham noget synligt Minde, hverken som Frihedsmand eller Skolestifter.

Maatte da den Skildring, som her er given af hans Skole gennem Tiderne, i nogen Maade hjælpe til, at han, Sallings stovteste Bondeskikkelse, ikke glemmes i sin Hjemegn.

Tidligere udkommen:

N. Olesen Husteð: Bent Nordmark. Fortælling.
— En Bondehøvding. „
— Blade af den politiske Udviklings Historie i Salling I—II.